

BANGLADEŞ’TE 2026 GENEL SEÇİMLERİNİN ANALİZİ

Devrim Sonrası Demokratik Geçiş

MAYIS 2026

DR. ABDULLAH AL-MAMUN

Bangladeş'te 2026 Genel Seçimlerinin Analizi Devrim Sonrası Demokratik Geçiş

Saha Raporu 2
Mayıs 2026

Hazırlayan
Abdullah Al-Mamun

Genel Yayın Yönetmeni:
Dr. Durmuş Aydın

Referans için: Al-Mamun, Abdullah,
*Bangladeş'te 2026 Genel Seçimlerinin Analizi:
Devrim Sonrası Demokratik Geçiş*, İNSAMER
Saha Raporu 2. Mayıs 2026.

©İNSAMER 2026
Bu yayının bütün hakları mahfuzdur.
Sadece kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir,

Kapak ve Sayfa Tasarımı
Rovova Medya ve İletişim Ajansı

Baskı:
Pelikan Basım
Ulubatlı Hasan Caddesi No.2 H D Blok No.19
Başakşehir – İstanbul

İNSAMER

İHH İNSANI VE SOSYAL ARAşTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مرکز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

İÇİNDEKİLER

Giriş	2
Devrime Giden Süreç: BAL'ın Otoriter Rejimi ve Temmuz Devrimi	3
BAL'ın İşlediği Suçlar İçin Adalet Arayışı	5
Anayasal ve Kurumsal Reformlar	6
Özgür, Adil ve Güvenilir Seçimlerin Tesis Edilmesi	6
Seçim Sonuçlarına Genel Bakışı	7
BNP (Bangladeş Milliyetçi Partisi)	8
Cemaat-i İslami (JI)	9
Bağımsız Adaylar	9
Sol Partiler	9
2026 Seçim Sürecinin Değerlendirilmesi: Ortam, Atmosfer ve Seçim Güvenilirliği	9
Yeni Hükümeti Bekleyen Zorluklar	12
Siyasi ve Ekonomik İstikrarsızlık ve Muhalefetin Dinamikleri	14
Referandum: Seçim Sonrası Siyasi Krizin Odak Noktası	16
Uluslararası Baskı ve Bangladeş'in Dış İlişkileri: Hindistan'ın Etkisi	18
Bangladeş'in Yeni Hükümeti ve Türkiye ile İlişkiler	21
Bangladeş Siyasetinin ve Demokrasisinin Geleceği	24
Bangladeş Milliyetçi Partisi'nin (BNP) Rolü	25
Cemaat'i İslami'nin Konumu	27
Ulusal Vatandaş Partisi'nin (NCP) Rolü	32
Bangladeş Avami Birliği'nin (BAL) Geleceği	35
Sol Eğilimli Partiler: Parçalanmış Bir Gelecek	38
Sonuç: Kırılğan Bir Geçişin Eşiğinde	38

Giriş

BNP'nin başarısına ek olarak, Cemaat-i İslami de tarihinde ilk kez en büyük muhalefet grubu konumuna gelerek tarihi bir zafer elde etmiştir. Bu sonuç, hem siyasi değişim talebinin hem de ülkenin geleceğini şekillendirmeye kararlı, güçlü bir muhalefet beklentisinin giderek büyüdüğünü göstermektedir.

Bangladeş, siyasi tarihinde yeni ve umut vadeden bir dönemin eşiğinde duruyor. 12 Şubat 2026 genel seçimleri, ülke için belirleyici bir kırılma noktası niteliği taşıyor. Önceki seçimlerin aksine bu seçim, adil, şeffaf ve barışçıl bir ortamda gerçekleşmiş; oy kul-

lanma sürecinin güvenilirliği, Bangladeş Milliyetçi Partisi'nin (BNP) parlamentoda çoğunluğu elde ederek ülkeyi yönetme yetkisini açık bir şekilde almasını mümkün kılmıştır. Bu durum, ülkenin demokrasi ve reform yolculuğunda tarihi bir dönüm noktası olarak görülmektedir.

BNP'nin başarısına ek olarak, Cemaat-i İslami de tarihinde ilk kez en büyük muhalefet grubu konumuna gelerek tarihi bir zafer elde etmiştir. Bu sonuç, hem siyasi değişim talebinin hem de ülkenin geleceğini şekillendirmeye kararlı, güçlü bir muhalefet beklentisinin giderek büyüdüğünü göstermektedir.

Bugün ülkenin ana gündemi,

özellikle Temmuz Ulusal Şartı'nın (July National Charter) uygulanmasıyla somutlaşan kapsamlı reformlardır. Bu reform paketi; devlet kurumlarında denge-denetleme mekanizmalarının yeniden inşa edilmesini, otoriter eğilimlerin sınırlandırılmasını ve demokratik değerlerin güçlendirilmesini hedeflemektedir. Ekonomik istikrar, eğitimde nitelik artışı ve kültürel alanda yenilenme gibi başlıklar, Bangladeş'in genç nüfusunun ve gelecek nesillerinin daha sağlam temeller üzerinde yükselebileceği bir zemin oluşturacaktır. Ayrıca ülke, Şeyh Hasina'nın faşist rejimi döneminde işlenen otoriter uygulamaların hesabının sorulması konusunda kararlı görünmektedir. Yolsuzluğun ortadan kaldırılması, devlet mekanizmasındaki usulsüzlüklerin giderilmesi ve yönetimde şeffaflığın sağlanması artık hem siyasal hem toplumsal düzeyde temel bir beklenti haline gelmiştir. Bu yeni siyasi dönemde Bangladeş, otoriterliğin karanlık sayfasını kapatarak dürüstlük, hesap verebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma ekseninde ilerlemeye hazırlanmaktadır.

Bu çalışma, Bangladeş'teki rejim değişiminin arka planını ortaya koymakta; 2026 genel seçimleri ve eş zamanlı anayasal referandumun sonuçlarını analiz et-

mekte ve yeni siyasi dönemin iç ve dış politika sonuçlarını tartışmaktadır.

DEVİRİME GİDEN SÜREÇ: BAL'IN OTORİTER REJİMİ VE TEMMUZ DEVİRİMİ

Ülkenin en eski parti konumundaki Bangladeş Avami Birliği (BAL), özellikle Başbakan Şeyh Hasina'nın 2009–2024 arasındaki uzun süreli iktidarı döneminde giderek artan bir otoriter kontrol ile ülkeyi yönetti. Zaman içinde parti, gücü merkezileştirerek demokratik normları ve seçim süreçlerini zayıflattı. 2011 yılında, ülke seçimlerinde adil ve güvenilir bir ortam sağlamak amacıyla kullanılan geçici seçim hükümeti (Caretaker Government) sisteminin kaldırılması, seçim süreçlerine duyulan güveni sarsan kritik bir dönüm noktası oldu. Sonraki seçimler; hile iddiaları, baskı, seçmen manipülasyonu ve muhalefetin sindirilmesi gibi olaylarla gölgelendi ve Bangladeş'in siyasi atmosferi hükümet ile muhalefet arasında sert bir çatışma alanına dönüştü.

BAL'ın otoriter yönetimi döneminde binlerce kişi yargısız in-

2024 Temmuz Devrimi, işte bu ağır baskı mekanizmalarının kırıldığı ve halkın ülkenin demokratik değerlerini yeniden sahiplenmek üzere ayağa kalktığı bir dönüm noktası olarak ortaya çıktı. Bu devrim, geleneksel siyasi partilerin değil, doğrudan öğrenci hareketlerinin ve gençliğin yürüttüğü sivil bir halk ayaklanmasıydı.

fazlara kurban gitti. Bu infazların önemli bir bölümü, rejimin doğrudan talimatlarıyla hareket eden güvenlik birimleri tarafından gerçekleştirildi. İnfaz ve ortadan kaldırma operasyonlarının en karanlık sembollerinden biri olan Aynaghor (Ayna Evleri), gazeteciler, aktivistler ve muhalif siyasetçiler için sistematik işkence ve ortadan kaybolma merkezi hâline geldi. Bu gizli tesislerde binlerce kişi kaçırıldı, zorla alıkondu ve fiziksel ile psikolojik işkencelere maruz bırakıldı. Bu mağdurların önemli bir kısmı, BAL hükümetinin muhalefeti susturma operasyonları sırasında defalarca tutuklanmış siyasi aktivistlerden oluşuyordu. Aynaghor skandalı, rejimin insan haklarına yönelik sistematik ihlallerinin en görünür örneği hâline geldi.

2009-2024 döneminde siyasi tutuklamalarda da büyük bir artış

yaşandı. Aktivistler, muhalefet liderleri ve hatta öğrenciler bile “kamu düzenini sağlama” gerekçesiyle kitlesel olarak tutuklandı. Binlercesi siyasi görüşleri nedeniyle hapsedildi. Bu uygulamalar, ülkede eleştirel seslerin tamamen susturulduğu bir korku ve baskı atmosferi yarattı.

2024 Temmuz Devrimi, işte bu ağır baskı mekanizmalarının kırıldığı ve halkın ülkenin demokratik değerlerini yeniden sahiplenmek üzere ayağa kalktığı bir dönüm noktası olarak ortaya çıktı. Bu devrim, geleneksel siyasi partilerin değil, doğrudan öğrenci hareketlerinin ve gençliğin yürüttüğü sivil bir halk ayaklanmasıydı. Ayrımcılık Karşısı Öğrenci Hareketi'nin öncülüğünde doğan bu toplumsal yükseliş, milyonları BAL hükümetinin işlediği insan hakları ihlallerine karşı adalet talebiyle sokaklara döktü. Öğrenci liderlerinin çağrılarlarıyla halk, siyasal sistemin içine yerleşmiş otoriter yapıları tamamen ortadan kaldırma isteğini güçlü biçimde dile getirdi.

Protestolar büyüdükçe, Nobel Ödüllü Prof. Dr. Muhammed Yunus'un liderliğinde bir geçici hükümet kuruldu. Grameen Bank aracılığıyla yürüttüğü toplumsal girişimcilik faaliyetleriyle

le bilinen Yunus, otoriterlikten demokrasiye geçiş sürecini yönetebilecek “tarafsız ve güvenilir bir figür” olarak taraflarca kabul edildi. Yunus hükümeti; devlet kurumlarının bütünlüğünü yeniden sağlama, insan haklarına öncelik verme ve gerçekten özgür, adil ve şeffaf bir seçim ortamı oluşturma hedefiyle çalışmalarına başladı. Bu süreçte üç temel alana odaklandı:

BAL'IN İŞLEDİĞİ SUÇLAR İÇİN ADALET ARAYIŞI

Geçici hükümet ile ardından gelen demokratik yönetim, Hasina liderliğindeki BAL'ın 16 yıllık otoriter döneminde işlenen insan hakları ihlallerine ilişkin kapsamlı soruşturmayı en öncelikli görev olarak ilan etti. Bu kapsamda en önemli başlıklardan biri, ordunun yönettiği gizli gözaltı merkezlerinden oluşan Aynaghor (Ayna Evleri) ağının ortaya çıkarılması oldu. Bu tesisler, hukuk dışı kaybolmalarının, işkencenin ve devlet eliyle yürütülen terörün karanlık sembolü hâline gelmişti.

Aynaghor, Müslüman dünyasında tarih boyunca “Millî İradeyi bastırmaya” yönelik derin devlet

mekanizmalarını aratmayacak ölçüde bir ihlal pratiği olarak görüldü. Bu merkezlerde âlimler, kanaat önderleri ve siyasi muhalifler hiçbir yargı süreci olmadan, kayıt dışı biçimde işkenceye maruz bırakıldı. Bu merkezlerin keşfi sonrasında Dr. Yunus, burayı “modern bir cahiliye döneminin yansıması” olarak tanımladı.

BAL rejiminin bu tesisleri ayakta tutmak için yargı ve yürütme denetimini sistematik olarak yok etmesi, onu modern otoriter rejimler arasında en karanlık örneklerden biri hâline getirmişti. Bu nedenle, rejimin üst düzey isimlerine yönelik devam eden yargı süreçleri ve verilen idam cezaları, yalnızca siyasi bir tasfiye adımı değil; aynı zamanda devlet aygıtı içinde zamanla oluştuğu iddia edilen, ‘Gladio tipi’ olarak nitelendirilen ve dış bağlantılara sahip paralel yapıların tasfiyesi çerçevesinde de değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Hindistan’ın dış istihbarat servisi olan Research and Analysis Wing (RAW) ile ilişkilendirilen gayriresmî temas ağları ve güvenlik bürokrasisi içindeki etkileşimler, söz konusu değerlendirmelerde sıklıkla referans verilen unsurlar arasında yer almaktadır.

ANAYASAL VE KURUMSAL REFORMLAR

Dr. Yunus liderliğindeki geçici yönetim, derinleşmiş otoriter yapıları sökerek Bangladeş'te demokratik yönetimi yeniden tesis etmenin aciliyetini kabul etti. Bu amaçla, Yunus ve Prof. Dr. Ali Riaz'ın başkanlığında bir Ulusal Uzlaşma Komisyonu (National Consensus Commission) kuruldu. Komisyon siyasi partiler ile diyalog kurarak aylar boyunca anayasanın yeniden düzenlenmesi ve devlet kurumlarının yeniden yapılandırılması üzerine çalıştı.

Yoğun tartışma ve değerlendirmeler sonucunda, hazırlanan reform paketinin halkın onayına sunulmasına karar verildi. Seçmenler tarafından onaylanması hâlinde, parlamentonun bu reformları yasalaştırması planlandı. Bu süreç, ülkenin tüm ana siyasi aktörlerinin görüş bildirdiği, kapsamlı bir kamusal müzakere dönemi yarattı ve Bangladeş halkı uzun yıllar sonra temsilcilerini geleceğe dair anlamlı bir tartışma içinde görme fırsatı buldu.

Bu reform süreci, önceki rejimin temel özelliği hâline gelen güç yoğunlaşmasını reddeden ortak

bir iradeye işaret ediyordu. Ayrıca seçim sürecinin bağımsızlığını ve güvenilirliğini garanti altına almak için Seçim Komisyonu'nun kapsamlı biçimde yenilenmesi hedeflendi. Amaç, demokratik ilkeleri kurumların merkezine yerleştirmek ve gelecekteki seçimlerin halkın iradesini gerçek anlamda yansıtmasını sağlamaktı.

ÖZGÜR, ADİL VE GÜVENİLİR SEÇİMLERİN TESİS EDİLMESİ

Devrimin temel vaatlerinden biri, halkın iradesini yansıtan bir seçim sisteminin yeniden kurulmasıydı. Temmuz ve Ağustos 2024'te protestolar şiddetlenirken çatışmalar doruğa çıktı ve yalnızca bu iki ayda 1400 kişi hayatını kaybetti. Bu büyük kayıp, devrim hareketinin kararlılığını artırdı ve ulusal-uluslararası kamuoyunda geniş bir tepki yarattı.

BAL rejiminin devrilmesinin ardından ülke, yıllardır otoriterlik altında tahrip olan demokratik kurumları yeniden inşa etme ve derinleşmiş toplumsal-siyasal yaraları iyileştirme göreviyle karşı karşıya kaldı. Temmuz

Devrimi'nin ardından başlayan dönem, daha kapsayıcı, daha adil ve daha şeffaf bir siyasi sistem umudunu da beraberinde getirdi.

SEÇİM SONUÇLARINA GENEL BAKIŞI

12 Şubat 2026 genel seçimleri, Bangladeş'in siyasi yapısında kritik bir kırılma anını temsil etmiş; Bangladeş Milliyetçi Partisi'nin (BNP) ezici zaferi ve Cemaat-i İslami'nin kayda değer yükselişle ülke yeni bir siyasi dengeler dönemine girmiştir.

Aşağıdaki tablo, görseldeki veriler temel alınarak oluşturulmuştur:

Parti / Aday Sayısı	Kazanılan Sandalye	Oy Oranı
BNP	212	%49,97
Cemaat-i İslami	68	%31,76
NCP (32)	6	%3,05
IAB – İslami Andolon Bangladesh	1	%2,70
BD Hilafet Meclisi	2	%2,09
Gono Odhikar Parishad	1	%0,33
BJP	1	%0,14
Gano Samhati	1	%0,14
Khilafat Majlis	1	%0,76
Bağımsızlar (7	%5,79

Bangladeş genel seçim sonuçları

Seçime katılım oranı
%59,44

● Bangladeş Milliyetçi Partisi (BNP) ve ortakları

212

● Cemaat-i İslami Partisi ve ortakları

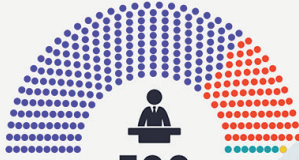
77

● Bangladeş İslami Hareketi

1

● Diğer

7

300
Toplam sandalye

● Çoğunluk için gerekli sandalye sayısı

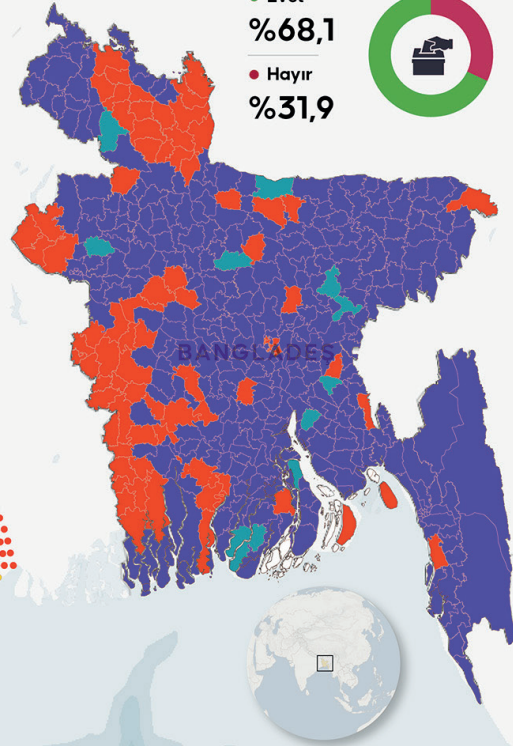
151

13.02.2026

Referandum

Geçici hükümetin reform paketine ilişkin düzenlenen referandum

● Evet
%68,1
● Hayır
%31,9

BNP (Bangladeş Milliyetçi Partisi)

BNP seçimlerin açık ara galibi olmuş, toplam oyların %49,97'sini ve 212 sandalyeyi kazanarak tek başına iktidar yetkisini elde etmiştir. Bu sonuç, 1991 seçimlerinde aldığı %30,81 oy ve 140 sandal-

ye ile karşılaştırıldığında tarihsel ölçekte büyük bir sıçramayı temsil etmektedir.

BNP'nin öncülük ettiği koalisyonunda yer alan partiler:

- Jamiat Ulamaye Islam
- Gano Odhikar Parishad
- Bangladesh Jatiya Party (BJP)
- Ganosanghati Andolon

Bu koalisyon toplamda %51,11 oy almıştır. Sonuç, önceki rejime karşı güçlü bir toplumsal tepkiyi ve yönetimde BNP liderliğine geçişi göstermektedir.

Cemaat-i İslami (JI)

Cemaat-i İslami bu seçimde ana muhalefet partisi konumuna yükselmiş; %31,76 oy ile 68 sandalye kazanarak tarihinin en yüksek temsil seviyesine ulaşmıştır.

1991'de %12,13 oy ve 18 sandalye almış olan parti için bu sonuç, siyasi tarihinin en kayda değer yükselişidir. Cemaat'in liderlik ettiği 11 partili koalisyon, toplamda %38,52 oy almıştır ve ittifaka şunlar dahildir:

- National Citizens Party (NCP) — %3,05
- Bangladesh Hilafet Meclisi — %2,09
- Hilafet Meclisi — %0,76

Bu sonuçlar, muhalefetin artık çok daha örgütlü ve güçlü bir blok hâline geldiğini göstermektedir.

Bağımsız Adaylar

Toplam 275 bağımsız aday yarışmış ve birlik-

te %5,79 oy elde etmiştir. Bu oy oranı, seçmenin bir kısmının geleneksel parti yapılarının dışına yöneldiğini göstermektedir. Ancak bağımsızların sandalye kazanımı sınırlı kalmıştır.

Sol Partiler

Geçmişte parlamentoda etkisi bulunan sol partiler bu seçimde ciddi bir varlık gösterememiştir. Örneğin Jatiya Party yalnızca %0,89 oy alarak hiçbir sandalye kazanamamıştır.

Bu durum, Bangladeş siyasetinde solun geçmişe kıyasla belirgin biçimde güç kaybettiğini göstermektedir.

2026 SEÇİM SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: ORTAM, ATMOSFER VE SEÇİM GÜVENİLİRLİĞİ

12 Şubat 2026 genel seçimleri, Bangladeş'in son 17 yılda yaşadığı çalkantılı siyasi ortam dikkate alındığında, ülke tarihinin en güvenilir ve en adil seçimlerinden biri olarak geniş bir kesim tarafından değerlendirilmiştir. Seçim süreci tamamen hatasız olmasa da, hem uluslararası ba-

sın hem de seçmenlerin büyük bölümü, bu seçimi demokrasiye doğru atılmış önemli bir adım olarak nitelendirmiştir.

Seçim günü ve öncesi çeşitli manipülasyon iddiaları ve usulsüzlük suçlamaları gündeme gelse de, oy verme süreci yüksek katılım ve belirgin bir coşkuyla gerçekleşti. Al Jazeera'nın aktardığı üzere, seçim günü ülkede adeta "bayram havası" hâkimdi. Yıllar sonra ilk kez sandığa giden milyonlarca Bangladeşli için bu deneyim, hem duygusal hem de güçlendirici bir anlam taşıyordu. Ülke genelinde uzun kuyruklar oluşmuş, seçmenler sabırla sıra beklemiştir. Seçime katılım oranı %59,44 olarak açıklanmış; 127,7 milyon kayıtlı seçmenin varlığı, geçmiş yıllardaki

boykotlara ve manipülasyonlara rağmen halkın siyasi sürece güçlü şekilde geri döndüğünü göstermiştir. Uluslararası Cumhuriyetçi Enstitü'den David Dreier gibi gözlemciler, seçim ortamını "heyecan verici", seçimi ise "özgür, adil ve festivale benzer bir süreç" olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde, Pakistan Seçim Komisyonu yetkilileri de özellikle genç seçmenlerin yoğun ilgisini övgüyle değerlendirmiştir.

Bununla birlikte, seçim süreci tamamen sorunsuz değildi. Özellikle oy sayım sürecinde şeffaflık tartışmaları gündeme geldi. Cemaat-i İslami (JI) ve National Citizens Party (NCP) liderleri, Seçim Komisyonu'nun (EC) BNP lehine hareket ettiğini iddia ettiler. Bu bağlamda,

Seçim Komisyonu da eleştirilerden payına düşeni aldı. EC sekreterinin, banka borcu yüksek olan bazı adayların yarışmasına izin verildiğini açıklaması, kurumun bağımsızlığı konusunda soru işaretlerini artırdı. Bu durum, resmi olarak “adil seçim” yürütüldüğü açıklansa da, halkın gözünde komisyonun tarafsızlığına ilişkin kuşkuların büyümesine neden oldu.

özellikle Cemaat-i İslami öncülüğündeki ittifak, yaklaşık 30 seçim bölgesinde yeniden sayım talep etti. Bağımsız adaylardan Rumin Farhana bile kendi bölgesindeki sayım sürecinde hükümete yakın unsurların etkili olduğunu belirterek benzer endişeleri dile getirdi.

Seçim Komisyonu da eleştirilerden payına düşeni aldı. EC sekreterinin, banka borcu yüksek olan bazı adayların yarışmasına izin verildiğini açıklaması, kurumun bağımsızlığı konusunda soru işaretlerini artırdı. Bu durum, resmi olarak “adil seçim” yürütüldüğü açıklansa da, halkın gözünde komisyonun tarafsızlığına ilişkin kuşkuların büyümesine neden oldu.

Güvenlik açısından bakıldığında, önceki seçimlere kıyasla şiddet olayları belirgin şekilde azalmıştı. Bazı bölgelerde yerel çatışmalar yaşanmış olsa da, yaklaşık bir milyon güvenlik personelinin görevlendirilmesi seçim sürecinin genel olarak barışçıl

geçmesini sağladı. Bangladeş Silahlı Kuvvetleri, siyasi partiler ve vatandaşlar tarafından bu süreçteki profesyonel rolleri nedeniyle övgü aldı.

Seçim altyapısında da önemli iyileşmeler göze çarptı. Oy kullanma merkezleri daha düzenli organize edildi; bazı bölgelerde teknolojinin kullanılması süreci hızlandırdı. Ülkenin en ücra bölgelerinde bile sandık merkezlerinin kurulması, halkın her kesiminin oy kullanmasına imkân tanıdı. Buna rağmen bazı seçim bölgelerinde sonuçların açıklanması beklenenden çok geç gelirken, bazı bölgelerde sonuçlar şüpheli derecede hızlı ilan edildi. Bu tutarsızlık, oy sayım sürecine yönelik mühendislik iddialarını güçlendirdi.

Seçmenlerin genel ruh hâli ise belirgindi: umut. Pek çok seçmen için bu seçim, yalnızca bir sonuç değil; gelecek için özgürlük, eşitlik ve korkusuzca konuşabilme hakkı anlamına geliyordu.

Yeni seçilen hükümet, Tarık Rahman'ın liderliğinde Bangladeş'in siyasi geleceğini şekillendirecek çok sayıda zorlukla karşı karşıyadır. Siyasi mirastan kurumsal reformlara kadar uzanan bu sorunların nasıl yönetileceği, hükümetin güveni ve istikrarı yeniden tesis edip edemeyeceğini belirleyecektir.

Ancak tüm olumlu gelişmelere rağmen, seçim sürecinin “arka planındaki büyük mesele” hâlâ gündemdedi: seçim mühendisliği iddiaları. BNP'nin zaferine rağmen, bazı siyasetçiler ve analistler partinin belirli bölgelerde süreç üzerinde etkisi olduğu yönünde eleştiriler yöneltti. Bu nedenle bazı uzmanlar, seçim sonuçlarının güvenilirliğinin bu tartışmalar nedeniyle kısmen gölgelendiğini düşünüyor.

Sonuç olarak, Bangladeş demokratik süreçleri yeniden inşa etme yolunda büyük mesafe kat etmiş olsa da, bu seçim yalnızca ileriye doğru atılmış bir adım olarak değerlendirilmelidir. Bundan sonraki süreçlerde daha fazla şeffaflık, daha güçlü kurumsal bağımsızlık ve daha net seçim güvenliği mekanizmaları gerekmektedir. Bu yönleriyle 2026 seçimleri, ülkenin siyasi tarihinde hem bir dönemin kapanışını hem de yeni bir demokratik sayfanın açılışını temsil etmektedir.

YENİ HÜKÜMETİ BEKLEYEN ZORLUKLAR

Yeni seçilen hükümet, Tarık Rahman'ın liderliğinde Bangladeş'in siyasi geleceğini şekillendirecek çok sayıda zorlukla karşı karşıyadır. Siyasi mirastan kurumsal reformlara kadar uzanan bu sorunların nasıl yönetileceği, hükümetin güveni ve istikrarı yeniden tesis edip edemeyeceğini belirleyecektir. Eski Başbakan Halide Ziya ile eski Cumhurbaşkanı Ziyaur Rahman'ın oğlu olan Tarık Rahman, yirmi yılı aşan çok katmanlı bir siyasi kariyere sahiptir ve bu kariyerin önemli bir kısmı Londra'da sürgünde geçmiştir. Temmuz 2024 ayaklanmasının ardından Bangladeş'in 11. Başbakanı olarak geri dönüşü ve partisinin elde ettiği oy üstünlüğü, hem büyük bir fırsat hem de ciddi bir sınamayı beraberinde getirmiştir. Rahman, ailesinin siyasi geçmişinden kaynaklanan bir mirası devralmakta, ancak aynı zamanda geçmişte kendisine yöneltilen yolsuzluk suçlamaları ve uzun süreli sürgün tecrübesi nedeniyle ağır bir yük taşımaktadır.

2001-2006 yılları arasındaki BNP iktidarı döneminde Rahman, ülke yönetiminde kilit roller üstlenmiş bir isim olarak

görülüyordu. Ancak 2008’de askerî etkisi güçlü bir geçici hükümetin ortaya çıkışıyla ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. 2008 ile 2025 yılları arasında Bangladeş’te kültürel değişimlerden siyasi çalkantılara kadar pek çok dönüşüm yaşandı. Bu dönemde, yolsuzluk karşıtlığı, demokratik hesap verebilirlik ve geleneksel güç siyasetinin reddi gibi talepleri olan yeni bir kuşak — Z Kuşağı — ortaya çıktı.

Rahman’ın ülkeye dönüşü, beraberinde yeni zorluklar da getirmektedir. Kendi partisindeki siyasi atmosferi doğru okumak ve Temmuz Ayaklanması’nın taşıdığı devrimci ruhla uyum sağlamak zorundadır. Kamununun beklentilerinin yüksek oluşu, özellikle hesap verebilirlik ve şeffaflık talebinin güçlen-

mesi, Rahman’ın yönetim tarzını zorlayacaktır. 5 Ağustos 2024 sonrası yolsuzluk ve usulsüzlük suçlamalarıyla yaklaşık 7.000 BNP üyesinin ihraç edilmesi, bu beklentinin partinin iç yapısında bile ne kadar yoğun olduğunu göstermektedir. Bangladeş’te yolsuzluğun köklü yapısı göz önünde bulundurulduğunda, Rahman’ın bu sorunla etkili bir şekilde mücadele etmesi büyük önem taşımaktadır. Bunu başarması, hem partisinin hem de kendi siyasi geleceğini belirleyecektir.

Rahman görevine başlarken, seçim kampanyasında verdiği sözleri yerine getirmesi yönündeki toplumsal baskı oldukça yükündür. Bu sözler arasında yolsuzluğun ortadan kaldırılması, hesap verebilirliğin sağlanma-

sı ve Temmuz Ulusal Şartı'nda öngörülen reformların hayata geçirilmesi bulunmaktadır. Ancak BNP içinde mevcut olan bölünmeler ve Rahman'ın siyasi deneyiminin mevcut siyasi iklimle tam uyumlu olmaması, ulusal birlik açısından zorluklar yaratabilir. Eski rejimden miras kalan siyasal dışlanma duygusu ve derin siyasi kırılmalar, Rahman'ın dikkatle yönetmesi gereken bir ortam oluşturmaktadır.

Rahman'ın liderliği yalnızca ulusal birliği değil, aynı zamanda ekonomik toparlanmayı da öncelemek zorundadır. Halk, istikrarın sağlandığı, ekonomik büyümenin desteklendiği ve gençlere istihdam olanakları sunulduğu bir yönetim istemektedir. Rahman'ın bu beklentileri

karşılıklı karşılayamayacağı, Bangladeş'i yeni bir döneme taşıyıp taşıyamayacağını belirleyecektir.

SİYASİ VE EKONOMİK İSTİKRARSIZLIK VE MUHALEFETİN DİNAMİKLERİ

Muhalefetin rolü, yeni hükümetin etkili bir şekilde yönetebilme kapasitesini belirleyen kritik bir faktör olmaya devam etmektedir. Yıllarca BNP ve Cemaat-i İslami (JI), Avami Birliği (BAL) hükümetine meydan okumak ve onu iktidardan uzaklaştırmak amacıyla bir koalisyon oluştur-

muştı. Şimdi ise BNP iktidar-dayken ve Cemaat-i İslami ana muhalefet partisi konumuna yükselmişken, bu siyasi aktörler arasındaki ilişkinin Bangladeş'in siyasi geleceğini önemli ölçüde şekillendirmesi beklenmektedir.

Seçimlerin ardından muhalefet partileri-özellikle Cemaat ve NCP-ile yeni hükümet arasındaki ilişki en başından itibaren gergin seyretmiştir. Gerginlik, BNP'den seçilen milletvekillerinin anayasal reformları uygulamak amacıyla düzenlenen Temmuz Ulusal Şartı referandumu kapsamında yapılan oturumda yemin etmeyi reddetmesiyle daha da artmıştır. Bu durum, hükümetin referandumda belirtilen reform vaatlerine gerçekten bağlı olup olmadığına dair şüphelerin oluşmasına neden olmuştur.

Seçim sonrası süreçte Cemaat ve NCP, seçim sürecinin meşruiyeti konusunda ciddi endişeler dile getirmiştir. Özellikle Cemaat, Temmuz Ulusal Şartı'na ilişkin çekinceler ve BNP'nin anayasal reformları tamamen uygulama konusundaki isteksizliği nedeniyle Tarık Rahman'ın başbakanlık yemin törenini ve kabine yemin törenini boykot etmiştir. Ayrıca Cemaat-NCP koalisyonu, çeşitli bölgelerde seçim manipülasyonu yapıldığı iddi-

alarını ortaya koyarak 30 seçim çevresinde yeniden sayım talep etmeye devam etmektedir. Bu süregelen gerilim, Bangladeş'in siyasi manzarasındaki kutuplaşmayı daha da derinleştirmiştir.

Hükümet, parlamentoda sahip olduğu yüksek sandalye çoğunluğunun sağladığı avantajla, muhalefetin desteğine ihtiyac duymadan da anayasal değişikliklere gidebilir. Ancak Temmuz Ulusal Şartı'na aykırı herhangi bir adımın siyasi gerilimi hızla tırmandıracağı açıktır. Özellikle gençler Temmuz Devrimi'nin hafızasını hâlâ canlı biçimde taşımakta ve süreci dikkatle izlemektedir; yaşananların etkisinin henüz tamamen silinmemiş olması, olası bir toplumsal tepkinin kısa sürede örgütlenebileceğine işaret etmektedir. Bunun yanı sıra halk, siyasal sistemde köklü ve kapsayıcı bir değişim talep etmektedir. Bu nedenle hükümet, geniş bir toplumsal mutabakat oluşturmadan kapsamlı bir anayasal düzenlemeye girişirse meşruiyet krizi riskiyle karşı karşıya kalabilir.

Bu bağlamda kısa vadede en kritik öncelik, siyasi tartışmalara saplanıp kalmak yerine ekonomik yapıyı hızla güçlendirmektir. Bangladeş ekonomisi uzun süredir bir kriz döngüsü içindedir; enflasyon, yoksulluk

ve işsizlikteki artış halkın yaşam maliyetlerini ağırlaştırmıştır. Ekonomik koşullar daha da kötüleştiği takdirde kamuoyu tepkisi doğrudan hükümete yönelecek ve BNP'nin kendisini savunması güçleşecektir. Temmuz Ayaklanması'nı sürükleyen genç nüfus artık ülke içinde istihdam ve fırsat görmek istemektedir; yurt dışına gitmek zorunda kalmadan gelecek kurma talebi giderek güçlenmektedir. Hükümetin özellikle sanayi sektöründe istihdam yaratma kapasitesi ile ekonomik eşitsizlikleri azaltma becerisi, hem sosyal huzurun korunması hem de siyasi istikrarın sürdürülebilirliği açısından belirleyici olacaktır. Tüm bu riskler görünür hâle gelmiş durumdadır ve hükümetin bu zorlukları gecikmeden ele alması gerekmektedir.

REFERANDUM: SEÇİM SONRASI SİYASİ KRİZİN ODAK NOKTASI

2026 genel seçimleriyle eş zamanlı olarak Bangladeş'te bir anayasal referandum da düzenlenmiştir. Referandum, Şeyh Hasina döneminde yürütme lehine değiştirilen anayasal

düzenin kısmen geri alınmasını; vatandaş merkezli eşitlik ilkesine dayalı sosyoekonomik adaletin kurumsallaştırılmasını; devlet kurumları üzerindeki siyasal kontrol ve etki dengesinin yeniden tesis edilmesini ve geçiş sürecinde ortaya çıkan siyasal meşruiyet tartışmalarının halk oylaması yoluyla çözüme kavuşturulmasını amaçlamıştır. Bu yönüyle referandum, yalnızca teknik bir anayasa değişikliği süreci değil, devrim sonrası yeni siyasal düzenin toplumsal onayını sağlamaya yönelik kurucu bir adım olarak değerlendirilmelidir.

Katılım oranı: %60,26

Evet oyu: Katılanların yaklaşık %68'i Temmuz Ulusal Şartı'nı onaylamak için "Evet" oyu vermiştir.

Temmuz Ulusal Şartı 2025'in, %60,26 katılım oranıyla gerçekleştirilen referandumda yaklaşık %68 oranında kabul edilmesinin ardından Bangladeş şimdi kritik bir dönemde bulunmaktadır. Muhammed Yunus'un liderliğindeki geçici hükümet tarafından hazırlanan bu Şart, yargı bağımsızlığının güçlendirilmesi, başbakan için dönem sınırı getirilmesi, cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılması ve kadınların siyasi temsiliyetinin genişletilmesi gibi 80'den fazla yönetim reformu

BNP liderleri, Reform Konseyi'nin anayasal bir statüye sahip olmadığını ve herhangi bir üyenin meşru şekilde katılabilmesi için önce parlamentoda onaylanması gerektiğini savunmaktadır. Salahuddin Ahmed, reformların “önce parlamentoya gelmesi gerektiğini” ve “her şeyin anayasal çerçevede yürütülmesi gerektiğini” vurgulamıştır.

içermektedir. Ayrıca mevcut tek meclisli parlamentonun yanında 100 üyeli bir üst meclis (upper house/senato) oluşturulmasını öngören önemli bir yapısal dönüşüm de içermektedir.

Ancak halk desteğine rağmen uygulama süreci siyasi açıdan tartışmalı hâle gelmiştir. Parlamento yemin töreninde milletvekilleri iki ayrı yemin etmeye çağırılmıştır: biri Anayasa'ya, diğeri ise Temmuz Ulusal Şartı'na. Cemaat-i İslami, Ulusal Vatan-daş Partisi (NCP) ve bazı küçük partilerin milletvekilleri her iki yemini de ederken, parlamentoda üçte iki çoğunluğa sahip olan BNP milletvekilleri Şart yemini etmeyi reddetmiştir. Uygulama düzenlemesine göre yalnızca Şart'a bağlılık yemini eden milletvekilleri Anayasa Reform Konseyi'nde yer alabilmektedir; bu nedenle milletvekillerinin çoğu yemini reddettiği için konsey şu anda oluşturulamamaktadır.

BNP liderleri, Reform Konseyi'nin anayasal bir statüye sahip

olmadığını ve herhangi bir üyenin meşru şekilde katılabilmesi için önce parlamentoda onaylanması gerektiğini savunmaktadır. Salahuddin Ahmed, reformların “önce parlamentoya gelmesi gerektiğini” ve “her şeyin anayasal çerçevede yürütülmesi gerektiğini” vurgulamıştır. BNP ayrıca mevcut Anayasa uyarınca Baş Seçim Komiseri'nin bu konsey için yemin ettirme yetkisi bulunmadığını belirterek prosedürel itirazlarını güçlendirmektedir.

Aynı zamanda BNP liderleri, Şart'ın genel içeriğine olan bağlılıklarını kamuoyu önünde defalarca yinelemiştir. BNP lideri ve yeni işleri bakanı, Salahuddin Ahmed, BNP'nin “Temmuz Ulusal Şartı'nı, siyasi bir mutabakat belgesi olarak imzalandığı şekliyle aynen uygulamayı taahhüt ettiğini” ifade etmiştir. Daha önceki açıklamalarda da partinin “şartta yer alan tüm maddeleri, partiler arasında kararlaştırıldığı şekilde uygulayacağı” teyit edilmiştir. Ancak bu bağlılık, diğer partilerin önerdi-

En önemli tartışma noktası, önerilen üst meclisin nasıl oluşturulacağı meselesidir. Şart, partilerin oy oranlarını yansıtacak şekilde — belirlenmesini önermektedir. Cemaat ile NCP bu modeli desteklemektedir. BNP ise üyelerin mevcut parlamentodaki sandalye dağılımına göre belirlenmesini savunmaktadır.

ği tüm uygulama mekanizmalarına değil, Şart'ın ilkesel çerçevesine yöneliktir.

En önemli tartışma noktası, önerilen üst meclisin nasıl oluşturulacağı meselesidir. Şart, partilerin oy oranlarını yansıtacak şekilde — belirlenmesini önermektedir. Cemaat ile NCP bu modeli desteklemektedir. BNP ise üyelerin mevcut parlamentodaki sandalye dağılımına göre belirlenmesini savunmaktadır. Ancak analistlere göre bu yaklaşımın mantıklı bir gerekçesi yoktur, çünkü üst meclisin önerilmesinin temel amacı, yürütme ve yasama arasında kurumsal denge ve fren-denge mekanizması oluşturmaktır. Eğer üyeler mevcut parlamento çoğunluğuna göre atanacaksa, üst meclisin temsil işlevi ortadan kalkacak ve yeni bir denge mekanizması yaratmak mümkün olmayacaktır.

Önümüzdeki aylarda kritik sorular şunlar olacaktır: Reform

Konseyi nasıl oluşturulacak? Reformlar hangi kurumsal mekanizmalar aracılığıyla ilerleyecek? 180 günlük uygulama süresi içinde siyasi uzlaşma sürdürülebilir mi? Halktan güçlü bir onay alınmış olmasına rağmen süreç için ortak bir prosedür belirlenememiş olması, Temmuz Şartı'nın onaydan uygulamaya geçerken Bangladeş'i dönüştürücü ancak belirsiz bir döneme taşıdığı anlamına gelmektedir.

ULUSLARARASI BASKI VE BANGLADEŞ'İN DIŞ İLİŞKİLERİ: HİNDİSTAN'IN ETKİSİ

Bangladeş dış politikası, 1971'deki bağımsızlığından bu yana bağlantısızlık ve çok yönlü diplomasi ilkeleri çerçevesinde şekillenmiş; erken dönemden itibaren 'herkesle dostluk, kimseye düşmanlık beslememe' yaklaşımı temel referans noktası olmuştur. Bu çerçevede Hindistan, coğrafi yakınlık, tarihsel bağlar ve 1971 Kurtuluş Savaşı'ndaki belirleyici rolü nedeniyle Bangladeş dış politikasında her dönem—olumlu ya da olumsuz—merkezi bir konumda yer

almıştır. Bununla birlikte, iki ülke arasındaki ilişkiler, Bangladeş'teki siyasal iktidar değişimleriyle paralel olarak yakınlaşma ve gerilim dönemleri arasında dalgalanmış; özellikle küçük bir devletin bölgesel bir güçle kurduğu asimetrik ilişki, Bangladeş iç siyasetinde kalıcı bir tartışma alanı oluşturmuştur.

Bangladeş'in gelecekteki yönetim yöneliminin anlaşılmasında en belirleyici faktörlerden biri, komşu ülkelerle kurduğu ilişkiler; özellikle de Hindistan ile olan bağlarıdır. Şeyh Hasina'nın yaklaşık on altı yıl süren iktidarı boyunca Hindistan, yalnızca mevcut hükümetle yakın ilişkiler geliştirmekle kalmamış, Awami League'i (BAL) bölgesel çıkarları açısından istikrar sağlayıcı bir

aktör olarak desteklemiştir. Bu rol özellikle 2014 seçimleri sürecinde daha görünür hâle gelmiş; Hindistan'ın çeşitli siyasi ve kurumsal kanallar aracılığıyla BAL lehine aktif bir tutum sergilediğine ilişkin değerlendirmeler Bangladeş kamuoyunda yaygın biçimde tartışılmıştır.

Bu müdahalenin yalnızca diplomatik ya da siyasi alanla sınırlı kalmadığı; güvenlik ve istihbarat boyutlarını da kapsadığı yönündeki iddialar, eski Bangladeş Genelkurmay Başkanı ve dört yıldızlı general Iqbal Karim Bhuiyan'ın Uluslararası Suçlar Mahkemesi'ndeki (ICT-1) yeminli ifadesiyle somut bir zemine oturmuştur. Bhuiyan, ifadesinde, Şeyh Hasina'nın güvenlik danışmanı Tümgeneral Tarique

Ahmed Siddique'in himayesinde Hindistan'ın dış istihbarat servisi Research and Analysis Wing (RAW) mensuplarının, Bangladeş askeri istihbarat kurumu (DGFI) binasına düzenli biçimde girip çıkarak kurumla birlikte çalıştığını belirtmiştir. Bu beyanlar, Hindistan'ın Hasina döneminde Bangladeş iç siyasetinde ve güvenlik mimarisinde daha derin ve örtülü bir rol oynadığı yönündeki değerlendirmeleri güçlendirmektedir.

Sahada dolaşan pek çok anlatı, Hindistan ve RAW'ın Hasina hükümetinin daha uzun süre iktidarda kalmasını sağladığını ileri sürmektedir. Bunun sonucu olarak Hindistan, Hasina rejimiyle bağlantılı siyasal yükümlülüklerden önemli bir pay taşımaktadır; ancak buna rağmen tüm seviyelerde özgür, adil ve güvenilir bir seçim sürecinin gerçekleşmesini sağlamamıştır. Hasina'nın hükümetinin çöküşünden sonra diğer üst düzey isimlerle birlikte Hindistan'a kaçması ve Temmuz Devrimi'ndeki rolü nedeniyle Bangladeş'te hakkında verilen idam cezasından kaçmak için bu ülkede sığınma bulması, iki ülke arasındaki gerilimi daha da yükseltmiştir. Bangladeş'in iade taleplerine rağmen Hindistan'ın sessiz kalması ve Hasina'yı tes-

lim etme ihtimalinin düşük görünmesi de bu gerilimin bir başka boyutudur.

BAL ve Hasina destekçilerinin hâlen Hindistan'da aktif olması, özellikle Temmuz Devrimi'nde yer alan kişilere ve Dr. Yunus liderliğindeki geçici hükümeti destekleyenlere yönelik intikam tehditleri savurması, ilişkileri daha da karmaşık hâle getirmektedir. Bunların en trajik örneklerinden biri, 18 Aralık 2024'te BAL aktivistleri tarafından işlendiği iddia edilen Osman bin Hadi suikastıdır; pek çok kişi bu saldırıyı siyasi gerilimlere doğrudan bir yanıt olarak değerlendirmektedir. Ayrıca, Hindistan'ın ve Hindistan medyasının BAL'a yönelik olumlu yaklaşımı ve Temmuz Devrimi ile Bangladeş'teki yeni siyasal güçlere yönelik eleştirileri, iki ülke arasındaki siyasi atmosferin hâlen gergin olduğunu ortaya koymaktadır.

Bunun yanı sıra Hindistan'ın, BAL'ın Bangladeş'te yeniden faaliyet göstermesi için baskı yaptığı da iddia edilmektedir; oysa parti hâlen yasaklıdır ve hakkında süren yargısal incelemeler vardır. Bu tür müdahaleler, özellikle Hindistan'ın politikalarının Bangladeş'in egemenliğine uzun yıllardır zarar verdiğini düşünen kesimlerde büyük hoşnutsuzluk

yaratmaktadır. Anti-Hindistan sloganlarının gösterilerde yaygınlaşması ve büyük siyasi partilerin bu söylemleri mitinglerinde kullanması da halkın bu tepkisinin dışavurumudur.

Yunus hükümeti Hindistan ile diplomatik bağları tamamen koparmamış olsa da taraflar arasında yalnızca sınırlı ve temkinli bir iletişim sürmektedir. Mevcut siyasi atmosfer göz önüne alındığında, Bangladeş ile Hindistan arasındaki ilişkilerin ne zaman istikrarlı ve yapıcı bir düzeye ulaşacağı belirsizliğini korumaktadır. BNP, Cemaat ve NCP de dâhil olmak üzere pek çok siyasi aktör, Bangladeş-Hindistan ilişkilerinin karşılıklı saygı, iç işlerine karışmama ve halkın çıkarlarına odaklanma ilkeleri üzerine kurulması gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Yine birçok Bangladeşli siyasetçi, Hindistan'ın politikalarının ülkeye zarar verdiğini ve bu etkinin hâlen sürdüğünü savunmaktadır. Dolayısıyla Hindistan ile çok boyutlu ilişkilerin yeniden şekillendirilmesi yeni hükümet için kolay olmayacaktır.

Diğer yandan ABD ve Çin, Bangladeş'in dış politikasında önemli aktörler olmaya devam etmektedir. Yeni hükümetin, Cumhurbaşkanı Ziya döneminde geliştirilen ve özellikle SA-

ARC çerçevesinde bölge ülkeleriyle işbirliğini, Orta Doğu'nun Müslüman çoğunluklu ülkeleriyle yakın ilişkileri ve Avrupa ile dengeli diplomatik ilişkileri öne çıkaran dış politika yaklaşımına geri dönmesi beklenmektedir. Ancak bu sürecin nasıl şekilleneceğini kestirmek için henüz erkendir.

Dikkat çekici biçimde, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu yaklaşık otuz ülke, yeni hükümetin yemin törenine devlet veya hükümet düzeyinde temsilci göndermiştir. Bu durum uluslararası tanınırlığın sürdüğüne ve Bangladeş dış ilişkilerinde yeni bir döneme girildiğine işaret etmektedir.

BANGLADEŞ'İN YENİ HÜKÜMETİ VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLER

Türkiye ile Bangladeş arasındaki ilişkilerin tarihsel arka planı, modern diplomatik ilişkilerden çok daha eskiye, Bengal bölgesinin İslamlaşma sürecine kadar uzanmaktadır. Sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllardan itibaren Orta Asya kökenli Türk unsurlar, Güney Asya'daki İslamın yayılması sürecinde önemli roller üstlenmiş; siyasi

ve askerî yapıların oluşumunda doğrudan etkili olmuştur. Bu süreç, 13. yüzyılda Türk komutan İhtiyar Uddin Muhammed bin Bahtiyar Halaci'nin Bengal'i fethederek bölgede Müslüman egemenliğini tesis etmesiyle kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Halaci, Bengal tarih yazımında hâlen "Bengal Fatihi" olarak anılmaktadır. Takip eden yüzyıllarda Bengal, farklı dönemlerde Türk ve Türk kökenli hanedanlar tarafından yönetilmiş; Osmanlı İmparatorluğu ile doğrudan siyasi bağlardan ziyade dinî ve sembolik bir dayanışma ilişkisi tesis edilmiştir. Özellikle İngiliz sömürge yönetimi döneminde Bengal Müslümanları, Osmanlı Devleti'ni İslam dünyasının merkezi bir siyasi otoritesi olarak görmüş; Pan-İslamizm sürecinde ve Hilafet Hareketi sırasında Bengal kökenli Müslüman aktörler aktif

roller üstlenmiştir. Bu tarihsel ve manevi bağlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar belli ölçülerde canlılığını korumuş, Cumhuriyet'in kurulması sonrası ise giderek zayıflamıştır.

Bangladeş'in 1971'de bağımsızlığını kazanmasının ardından Türkiye, ülkeyi 1974 yılında tanımış ve aynı yıl diplomatik ilişkiler tesis edilmiştir. Bu tarihten itibaren ilişkiler istikrarlı ancak sınırlı bir çerçevede gelişmiş; siyasi temaslar, ekonomik ilişkilere kıyasla daha düşük bir düzeyde seyretmiştir.

Şeyh Hasina'nın 2009 yılında yeniden iktidara gelmesiyle başlayan ve yaklaşık on altı yıl süren dönem, Türkiye-Bangladeş ilişkilerinde karmaşık bir görünüm ortaya koymuştur. Bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkiler, özellikle siyasi ve normatif düzeyde zaman zaman gerilimlere sahne olmuştur. Bangladeş'te 2010 yılında kurulan Uluslararası Suçlar Mahkemesi (International Crimes Tribunal - ICT) çerçevesinde, Cemaat-i İslami ve Bangladeş Milliyetçi Partisi (BNP) mensubu çok sayıda üst düzey siyasetçi ve lider hakkında verilen idam kararları, ulusal ve uluslararası düzeyde ciddi tartışmalara yol açmıştır.

Geçici hükümetin başına gelen Muhammed Yunus döneminde ise, Türkiye ile ilişkilerin yeniden canlandırılması yönünde karşılıklı bir iradenin ortaya çıktığı görülmektedir. Türk hükümeti ve sivil toplum kuruluşları, Bangladeş'in siyasi istikrarının desteklenmesi gerektiğini vurgulamış; özellikle insani, eğitim ve ekonomik alanlarda iş birliğinin artırılması yönünde mesajlar verilmiştir.

Türkiye, idam cezasına karşı ilkesel tutumu ve Bangladeş'teki yargı süreçlerine ilişkin kaygılar nedeniyle bu uygulamalara mesafeli bir yaklaşım sergilemiştir. Türk hükümeti ve sivil toplum kuruluşları, yargılamaların siyasal saiklerle yürütüldüğü yönündeki eleştirileri dile getirmiş; bu durum iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin belirli bir süre gerilemesine neden olmuştur.

Buna karşın, Hasina iktidarının son yıllarında Türkiye ile Bangladeş arasındaki ilişkilerin ekonomik boyutu ön plana çıkmıştır. Özellikle ticaret, altyapı, savunma sanayii ve müteahhithlik alanlarında hükümetler arası temaslar artmış; siyasi düzeydeki mesafelenmeye rağmen ekonomik ilişkilerin gelişmeye devam ettiği gözlemlenmiştir.

Bangladeş'te Hasina iktidarının sona erdiği devrim süreci, Türkiye'de hem resmi makamlar hem de sivil toplum çevreleri tarafından yakından takip edil-

miştir. Sürece ilişkin gelişmeler Türk medyasında geniş yer bulmuş; üniversiteler, düşünce kuruluşları ve sivil toplum örgütleri tarafından çeşitli panel ve seminerler düzenlenmiştir. Türkiye'nin devrim sürecindeki tutumu, doğrudan müdahaleden ziyade gelişmeleri izleyen ve diplomatik söylemle pozisyon alan bir çizgide şekillenmiştir.

Geçici hükümetin başına gelen Muhammed Yunus döneminde ise, Türkiye ile ilişkilerin yeniden canlandırılması yönünde karşılıklı bir iradenin ortaya çıktığı görülmektedir. Türk hükümeti ve sivil toplum kuruluşları, Bangladeş'in siyasi istikrarının desteklenmesi gerektiğini vurgulamış; özellikle insani, eğitim ve ekonomik alanlarda iş birliğinin artırılması yönünde mesajlar verilmiştir.

Bangladeş'te yeni dönemde iktidarın önemli aktörlerinden biri olarak öne çıkan Bangladeş Milliyetçi Partisi (BNP), Türkiye ile geçmişten gelen görece

Yeni hükümet döneminde Türkiye ile ilişkilerin özellikle ekonomi, eğitim, sağlık ve kültürel iş birliği alanlarında kademeli olarak güçlenmesi beklenmektedir. Bununla birlikte, bu sürecin kapsamı ve derinliği konusunda kesin yargılara varmak için henüz erken olduğu; ilişkilerin seyrinin büyük ölçüde Bangladeş'teki siyasi istikrarın ve kurumsal yapılanmanın başarısına bağlı olduğu söylenebilir.

sıcak ilişkilere sahip, kurumsal tecrübesi yüksek bir siyasi partidir. BNP'nin dış politika yaklaşımı, Bangladeş'in çok yönlü dış politika geleneğiyle uyumlu bir şekilde Türkiye gibi bölgesel ve orta ölçekli güçlerle ilişkilerin geliştirilmesini desteklemektedir.

Yeni hükümet döneminde Türkiye ile ilişkilerin özellikle ekonomi, eğitim, sağlık ve kültürel iş birliği alanlarında kademeli olarak güçlenmesi beklenmektedir. Bununla birlikte, bu sürecin kapsamı ve derinliği konusunda kesin yargılara varmak için henüz erken olduğu; ilişkilerin seyrinin büyük ölçüde Bangladeş'teki siyasi istikrarın ve kurumsal yapılanmanın başarısına bağlı olduğu söylenebilir.

Bangladeş'te yalnızca iktidar partisi değil, Cemaat-i İslami ve yeni kurulan NCP gibi aktörlerin de Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesine olumlu yaklaştığı gözlemlenmektedir. Bu partiler açısından Türkiye, hem tarihsel ve kültürel bağlar hem de güncel siyasi tecrübe bakımından dikkatle takip edilen bir ülkedir. Sol ve seküler çevrelerde ise Türkiye'ye bakış daha temkinli olmakla birlikte, ekonomik ve ticari iş birliği alanlarında pragmatik bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir.

BANGLADEŞ SİYASETİNİN VE DEMOKRASİSİNİN GELECEĞİ

Bangladeş'in siyasi manzarasının geleceği, ülkenin siyasi dönüşümünde kritik bir eşiğe gelmiş olması nedeniyle, çeşitli temel faktörler tarafından şekillenecektir. BNP'nin iktidara gelmesi ve Cemaat-i İslami'nin ana muhalefet olarak yükselişiyle birlikte, bu iki siyasi aktör arasındaki dinamikler, ülkenin yönetim rotasını ve demokratik konsolidasyon sürecini belirleyecektir.

BANGLADEŞ MİLLİYETÇİ PARTİSİ'NİN (BNP) ROLÜ

Tarihi bir seçim zaferi kazanmış olan Bangladeş Milliyetçi Partisi (BNP), artık önemli bir siyasi etki alanına sahiptir. İktidar partisi olarak BNP, ülkenin siyasi tarihinde tam anlamıyla başarısız olmuş olan güç dengesi meselesini sağlamakla sorumlu olacaktır. Ancak partinin bu konuya yeterince ilgi göstermediği, Uzlaşma Komisyonu (Consensus Commission) tartışmalarında açıkça görülmüştür; buna rağmen güç dengesi sahada çözülmesi gereken temel meselelerden biri olmaya devam etmektedir. Tarık Rahman'ın liderliği yoğun bir inceleme altındadır; Rahman hem parti içi bölünmeleri yönetmek hem seçim kampanyasında ortaya koyduğu yüksek beklentileri karşılamak hem de Temmuz Ulusal Şartı'nda verilen reform taahhütlerini yerine getirmek kamuoyunun beklentisindedir.

BNP'nin rolü yalnızca yönetim için değil, aynı zamanda siyasi istikrarın sağlanması, ekonomik toparlanma ve kurumsal reformların hayata geçirilmesi açısından da kritik öneme sahiptir. Merkez sağ bir parti olan BNP,

üyelerini bağlayan katı bir ideolojik çerçeveye sahip değildir; bu yönüyle daha ideolojik odaklı Cemaat-i İslami veya sol eğilimli partilerden ayrılır. Bazılarına göre BNP'nin düşünsel temeli İslami değerler ve Bangladeş milliyetçiliğine dayanır; fakat bu, partinin tarihinde belirgin bir şekilde tanımlanmamıştır. Partinin yirmi yıl boyunca iktidardan uzak kaldığı dönemde, üyelerinin bir kısmı Hasina'nın faşist yönetimi altında öldürülmüş, kaybedilmiş veya hapsedilmiştir. Bu baskı yılları BNP'nin örgütsel yapısını zayıflatmıştır.

Buna rağmen, daha önce Avami Birliği (BAL) ile ilişkili olan birçok kişinin bile şimdi BNP'ye yöneldiği görülmektedir. Bangladeş siyasetinde, iktidarda olan partiye yönelmek yaygın bir eğilimdir; zira siyasi güç, bireylerin çıkarlarını ilerletmek için gereken temel araçlardan biridir. Bu nedenle, siyasi veya ideolojik bağlılığı olmayan ve yeterli siyasi eğitime sahip bulunmayan çok sayıda kişi BNP'ye akın etmektedir. Bu durum yeni hükümet için ciddi bir zorluk yaratmaktadır; çünkü partinin eğitim almamış bu yeni üyeleri, yasa dışı faaliyetler ve parti içi çatışmalar gibi sorunlara yol açabilir. Nitekim seçimden sonra zorla aidat toplama, yolsuzluk ve iç hizipleşme

gibi yasa dışı faaliyetlerin arttığı bildirilmektedir. BNP uygun bir eğitim ve disiplin mekanizması oluşturamazsa, bu sorunlar partinin geleceğini, özellikle yerel seçimlerde ve sonraki genel seçimde olumsuz etkileyebilir.

İkinci olarak, BNP'nin öğrenci/gençlik kanadı olan Bangladesh Jatiyatabadi Chhatra Dal (JCD), öğrenci birliği seçimlerinde genel öğrenci kitlesini kazanmakta zorlanmaktadır. Tarihsel önemine rağmen JCD, beş devlet üniversitesinde yapılan son öğrenci birliği seçimlerinde ciddi bir başarı elde edememiş; rakip olan Bangladesh İslami Chhatra Shibir (ICS) ezici bir zafer kazanmıştır. JCD'nin etkili bir rekabet gösterememesi, öğrenci kitlesi ile bağ kurmakta zorlandığını göstermektedir. Bunun nedenlerinden biri, tıpkı ana parti BNP gibi JCD'nin de güçlü bir ideolojik temel veya düzenli eğitim programlarına sahip olmayışıdır. Ayrıca JCD'nin, Bangladeş'te daha önceki yıllarda otoriter yöntemlerle ilişkilendirilmiş olan geleneksel öğrenci siyasetiyle özdeşleşmiş olması, Temmuz 2024 Devrimi'nden sonra öğrenci nezdinde olumsuz algılanmasına neden olmuştur. JCD'nin gelecekteki başarısı, stratejilerini yenileyip genel öğrenci kitlesinin güvenini tekrar kazanmasına bağlı

olacaktır; aksi hâlde siyasi etkisi azalmaya devam edecek ve bu durum partinin genel gücüne de zarar verecektir.

Daha önce belirtildiği gibi, Tarık Rahman uzun süreli sürgün hayatının ardından hem BNP'nin liderliğini hem de Başbakanlık görevini üstlenmiştir. Siyaseti yıllarca ailesinin mirasından gözlemlemiş olsa da, Bangladeş'in siyasi iklimi bu süreçte büyük değişimler geçirmiştir. Rahman, artık yeni siyasi gerçeklikler içinde ülkeyi nasıl yöneteceğini belirlemek ve partisini bir arada tutmak zorundadır. Hem hükümet hem de BNP, ülkenin siyasi ve toplumsal sorunlarını başarıyla yönetip daha kapsayıcı bir çizgi izleyebilirse, gelecek daha umut verici olabilir. Ancak parti içindeki sorunlara ve halkın beklentilerine yanıt veremezlerse, BNP'nin siyasi geleceği ve hatta varlığı büyük bir risk altına girebilir.

Muhalefetten bazı sesler, BNP'nin de sonunda Avami Birliği ile aynı kaderi paylaşabileceği konusunda uyarıda bulunmaktadır. Bu eleştiriler, BNP'nin otoriter uygulamaları tekrar etmesi hâlinde aynı şekilde iktidardan uzaklaştırılacağını ileri sürmektedir. Günümüzün "post-ideolojik" döneminde vatanın hakları ve sosyal

adalet talepleri ön plandadır. Halk artık belirli bir partiye veya ideolojiye bağlılıkla hareket etmemekte; günlük yaşamlarını iyileştirecek somut politikalar istemektedir. BNP bu yeni gerçekliğe uyum sağlamalı ve eski otoriter yöntemlere geri dönerek halkı kendinden uzaklaştırmamalıdır.

Sonuç olarak, BNP'nin siyasi geleceği; parti içi yapısını yeniden inşa etme kapasitesine, gençlerle bağ kurabilmesine ve ülkeyi pragmatik bir yönetim anlayışıyla yönlendirebilmesine bağlıdır. BNP reform vaatlerini yerine getiremez ve yolsuzlukla bağlantılı eğilimlere geri dönerse, siyasi etkinliğini sürdürmekte zorlanacaktır. Bangladeş artık post-ideolojik bir döneme girmiştir ve BNP'nin, vatandaş haklarının ve sosyal adaletin siyasal katılımın temel dinamikleri olduğu bu yeni çağda kendine yer bulması gerekmektedir.

CEMAAT'İ İSLAMİ'NİN KONUMU

Son seçimlerde Cemaat-i İslami, ana muhalefet partisi olarak oyların %31,76'sını almış ve parlamentoda 68 sandalye kazanmıştır. JI'nin

içinde bulunduğu koalisyon ise toplam oyların %38'ini elde ederek 77 sandalye kazanmıştır. Bu sonuç, partinin 1941'deki kuruluşundan bu yana elde ettiği en büyük başarıdır ve Cemaat'î Bangladeş'teki siyasi söylemin şekillenmesinde kritik bir aktör hâline getirmektedir. Yeni hükümetin kuruluşunu (kabine yemin törenini) boykot etmesine rağmen, ana muhalefet konumu, Cemaat'î'nin özellikle anayasa değişiklikleri ve seçim adaleti konusunda daha ısrarcı bir reform çizgisi izleyeceğini göstermektedir.

Cemaat bu seçimde şimdiye kadar ender görülen ölçüde ciddi bir rekabet ortaya koymuştur. İttifakın aldığı oyların büyük bölümü aslında Cemaat-i İslami tabanından gelmektedir. Sibbir Ahmad'ın yaptığı analiz de seçimdeki rekabet düzeyini daha net biçimde gözler önüne sermektedir. Cemaat-i İslami'nin öncülük ettiği muhalefet ittifakının oy oranları seçim çevresi bazında incelendiğinde ortaya çıkan tablo son derece dikkat çekicidir: Muhalefet ittifakı 137 seçim çevresinde %40'ın üzerinde, toplam 227 bölgede ise %30'un üzerinde oy almıştır. Daha da çarpıcı olan, bazı bölgelerde oy oranı %48'e kadar ulaşmış olmasına rağmen çok küçük farklarla kaybedilen sandalyelerdir.

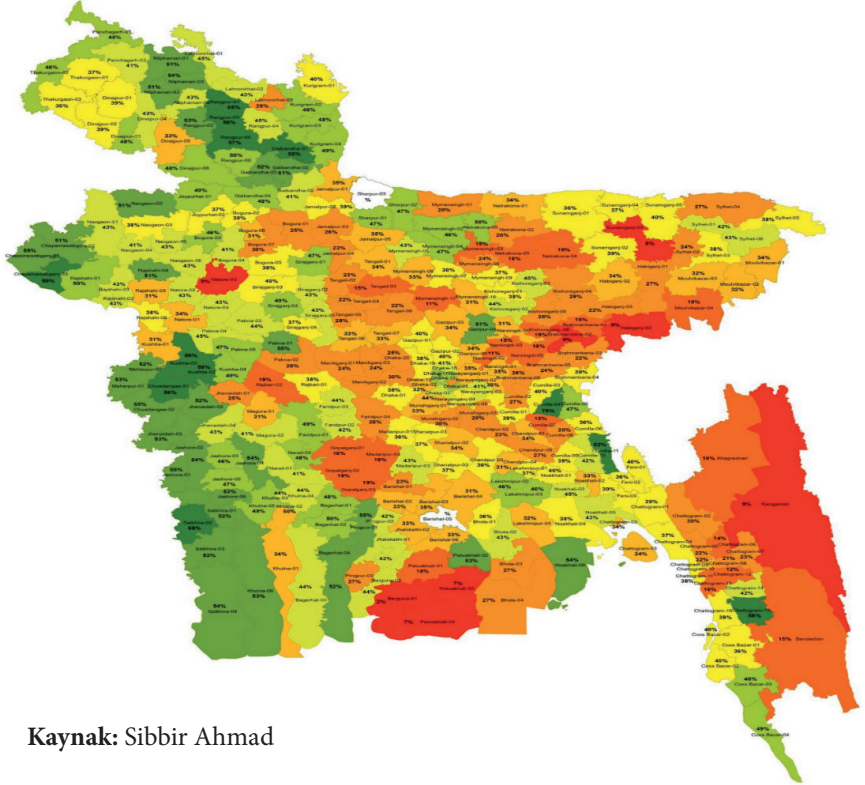
Mevcut durumda en önemli soru, Cemaat ve müttefiklerinin, yirmi yılı aşkın süredir siyasi ortağı olan BNP hükümetiyle işbirliği yapıp yapmayacağı ya da daha çatışmacı bir siyasi tutum benimseyip benimsemeyeceğidir. Bangladeş'te demokratik konsolidasyonun başarısı, büyük ölçüde Cemaat'ın bu yeni muhalefet rolünü nasıl yöneteceğine bağlı olacaktır.

Bangladeş parlamento tarihinde iktidar ile muhalefet arasında bu kadar yakın, sert ve rekabetçi bir yarış son derece nadir görülmektedir. Bu durum, Cemaat-i

İslami'nin bu seçimde olağanüstü derecede ciddi, disiplinli ve organize bir şekilde yarıştığını açık biçimde göstermektedir.

Haritada kırmızı tonlar muhalefet ittifakının düşük oy aldığı bölgeleri, yeşil tonlar ise muhalefet desteğinin yüksek olduğu bölgeleri göstermektedir.

Mevcut durumda en önemli soru, Cemaat ve müttefiklerinin, yirmi yılı aşkın süredir siyasi ortağı olan BNP hükümetiyle işbirliği yapıp yapmayacağı ya da daha çatışmacı bir siyasi tutum benimseyip benimsemeyeceğidir. Bangladeş'te demok-

Kaynak: Sibbir Ahmad

ratik konsolidasyonun başarısı, büyük ölçüde Cemaat'ın bu yeni muhalefet rolünü nasıl yöneteceğine bağlı olacaktır.

Ülkede pek çok seçmen, Cemaat'ın iktidara geleceğine inanmış ve bu beklentiyle partiye oy vermiştir. Tarihsel olarak Cemaat, bağımsızlık sonrası dönemde büyük partilerle ittifaklar kurmuş olmakla birlikte zamanla bazı aktörler tarafından rakip olarak görülmeye başlamıştır; özellikle seçimlerde etkili bir aktör hâline geldiği dönemlerde farklı partiler tarafından hedef alınmıştır. Cemaat, ideolojik olarak İslami bir politik çizgiye sahiptir ve üyeleri ağırlıklı dini motivasyonla hareket eden bir tabana dayanır. Bu nedenle oy desteği uzun yıllar boyunca is-

tikrarlı ve ideolojik olarak tutarlı kalmış; önceki seçimlere ilişkin verilere göre partinin oy oranının %12-14 bandında olduğu düşünülmüştür. Ancak bu seçimde ilk kez, parti tarihinde benzeri görülmemiş şekilde geniş çaplı bir destek elde etmiş ve önemli bir dönüm noktasına ulaşmıştır. Cemaat'ın aday gösterdiği 222 seçim bölgesinin önemli bir kısmında %40'ın üzerinde oy alması, partiyi ülke siyasetinde tarihsel bir aktör olarak konumlandırmıştır.

Cemaat'ın yükselişi, seçimlerden aylar önce dahi hissediliyordu. Ülke genelinde "Cemaat geliyor" sloganlarının yayılması, geniş katılımlı toplantılar, müzikler ve politik hikâyeler parti etrafında bir momentum yarattı. Bu

Seçim sürecine yaklaşılrken Cemaat, geleneksel siyasi yöntemlerin ötesine geçen daha stratejik bir yaklaşım benimsemiştir. Parti tarihinde ilk kez politika zirveleri düzenlemiş, kapsamlı bir seçim manifestosu yayımlamış ve hem ülke içinden hem de diasporadan entelektüel aktörlerle doğrudan temas kurmuştur.

atmosfer, Cemaat'ın öğrenci kanadı olan Bangladesh Islami Chhatra Shibir'in (ICS), beş devlet üniversitesindeki öğrenci birliği seçimlerinde ezici bir üstünlük kazanmasıyla daha da güçlendi. Bu gelişmeler, Bangladeş'in siyasi atmosferinde belirgin bir değişimin işaretleri olarak görülmüş ve Cemaat'ı yeni dönemin en güçlü aktörlerinden biri hâline getirmiştir.

Seçim sürecine yaklaşılrken Cemaat, geleneksel siyasi yöntemlerin ötesine geçen daha stratejik bir yaklaşım benimsemiştir. Parti tarihinde ilk kez politika zirveleri düzenlemiş, kapsamlı bir seçim manifestosu yayımlamış ve hem ülke içinden hem de diasporadan entelektüel aktörlerle doğrudan temas kurmuştur. Bu çabalar, partinin siyaset yapma biçiminde stratejik bir dönüşümüne işaret etmekte ve Cemaat'ın politika üretme kapasitesini ku-

rumsallaştırma arzusunu ortaya koymaktadır. Cemaat liderliği, ülkenin geleceğini şekillendirmek için yalnızca protesto eylemleri veya geleneksel ittifaklara değil, aynı zamanda politika geliştirme ve kurumsal kapasite oluşturma süreçlerine daha etkin bir katılım gerektiğini fark etmiştir.

Tüm bu ilerlemeye rağmen Cemaat'ın önünde önemli zorluklar bulunmaktadır. İdeolojik çizgisi net ve güçlü olsa da parti, hem kendisine ideolojik olarak bağlı olan seçmenlerin beklentilerini karşılamak hem de değişim umuduyla oy veren ve Cemaat'ın temel ideolojisini benimsemiş daha geniş halk kesimlerini tatmin etmek zorundadır. Cemaat liderliği ana muhalefet rolünü etkin bir şekilde yürütemezse, seçimde kazandığı geniş desteği hızla kaybetme riski bulunmaktadır. Nitekim sosyal medyada şimdiden Cemaat'ın BNP'yi ne kadar zorlayabileceği ve hükümeti hesap verebilir kılmada ne kadar etkili olabileceği tartışılmaktadır.

Cemaat'ın öğrenci kanadı Islami Çatra Şibir (ICS), partinin destek mobilizasyonunda kritik bir role sahiptir ve Cemaat'ın siyasal dinamiklerinin temel unsurlarından biridir. Ancak partinin yalnızca öğrenci hareketine da-

yanması sürdürülebilir değildir; ICS etkili olsa da aşırı bağımlılık, Cemaat'in uzun vadeli siyasi alanını daraltabilir. Öğrenci hareketiyle birlikte toplumun tüm kesimlerine dokunabilecek sosyo-ekonomik, kültürel ve entelektüel toplumsal kurumların kurulması ve var olanları güçlendirilmesine ciddi ihtiyaç vardır. Toplumdaki herkesin katı bir ideolojiye bağlı olması mümkün değildir. Bu nedenle, ideolojiyi veya hareketi destekleyecek pro-Cemaat, muhafazakâr kültürel toplulukların ve sivil çalışmaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu mekanizmaların güçlenmesiyle parti, kendi ideolojik çizgisinin ötesine geçerek toplumun daha geniş kesimleri tarafından benimsenen bir siyasi aktör hâline gelebilir. İdeoloji temelli bir parti için bu süreç oldukça zorludur: hem ideolojik kimliğini korumak hem de topluma daha geniş ve açık bir destek sunabilmek için metodolojik ve kurumsal bir çalışmanın yürütülmesi gerekmektedir.

Cemaat'te kadınların rolü ise özellikle medya tarafından sıkça eleştirilen bir konudur. Paylaşılan bilgilere göre Cemaat'e aktif olarak katılan kadınların sayısı yüksek olmasına rağmen, partinin bugüne kadar hiçbir kadın adayı göstermemesi ve parti liderliğinin (Emir pozisyonu)

kadınlara kapalı olması ciddi eleştirilere neden olmuştur. Rakip partiler bu durumu bir fırsat olarak değerlendirerek Cemaat'i "kadın karşıtı" bir hareket olarak sunmaya çalışmıştır. Her ne kadar kadın kollarının çeşitli bölgelerdeki açık protestolara katılması kamuoyunda şaşkınlık yaratsa da, kadın meselesi devlet kurumları, medya, eğitimli kesimler ve elitler arasında hâlâ tam olarak açılmamış ve tartışılmamış bir konu olarak durmaktadır. Muhtemeldir ki gelecekte, 1971 Bağımsızlık Savaşı döneminde partinin rolü ile birlikte kadın meselesi Cemaat'in en zayıf alanları olarak gündemde daha fazla yer alacaktır.

Cemaat'in medya, entelektüel çevreler ve kültürel alanlardaki etkisi de hâlen sınırlıdır. Seçim sürecinde Cemaat ve NCP, medyanın taraflı olduğunu ve Cemaat karşıtı bir yayın çizgisi benimsediğini sıkça dile getirmiştir. Buna karşın sosyal medya, Cemaat'in mesajını geniş kitlelere ulaştırmada önemli bir araç hâline gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde geniş toplumsal kitleleri harekete geçirme gücünün büyük ölçüde medya görünürlüğüne bağlı olduğu göz önüne alındığında, Cemaat'in daha geniş bir tabana ulaşmak için medya stratejisini güçlendirmesi gerekecektir.

Cemaat açısından en kritik zorluklardan biri, Temmuz Ulusal Şartı'nda vaat edilen siyasi ve anayasal reformların uygulanmasını sağlamaktır. BNP'nin iktidara gelmesiyle birlikte bu reformların hayata geçirilip geçirilmeyeceği veya referandumla belirlenen çerçevenin değiştirilip değiştirilmeyeceği belirsizliğini korumaktadır. Cemaat'ın siyasi ivmesini koruması, BNP'nin reform sözlerini yerine getirip getirmediğini denetleme ve hükümet üzerinde etkili baskı kurabilme kapasitesine bağlı olacaktır. Ayrıca yolsuzluğun kontrol altına alınması, partizan atamaların engellenmesi ve uygulanabilir politikalar geliştirilmesi gibi konular yalnızca hükümet için değil, Cemaat için de önemlidir; zira güçlü bir muhalefetin bu süreçleri izlemesi ve hesap sorabilmesi demokrasinin sağlıklı işleyişi için kritik önemdedir.

Eğer BNP Temmuz Ulusal Şartı'na uymaz ve temel reformları görmezden gelirse, Cemaat'ın popülaritesi özellikle yerel seçimlerde artmaya devam edebilir. Bu seçimlerde elde ettiği tarihî başarı, partinin gelecekte çok daha etkili bir siyasi güç olmasının temelini oluşturmuştur; ancak bu ivmenin korunması, Cemaat'ın muhalefet rolünü ne kadar güçlü ve kararlı bir şekilde

sürdürebileceğine bağlıdır.

Sonuç olarak, Cemaat-i İslami Bangladeş siyasetinde dikkat çekici bir yükseliş göstermiştir; ancak bu yükselişi sürdürülebilir kılmak, partinin yeni dönemde nasıl bir strateji izleyeceğine yakından bağlıdır. Cemaat'ın reformlara bağlılığı ve hükümeti etkili bir biçimde denetleme kapasitesi, hem kendi siyasi geleceğini hem de ülkenin demokratik gelişimini şekillendirecek temel faktörler olacaktır.

ULUSAL VATANDAŞ PARTİSİ'NİN (NCP) ROLÜ

Ulusal Vatandaş Partisi (NCP), siyasi sahnede yeni bir aktör olmasına rağmen özellikle 2024 Temmuz Devrimi'ndeki liderlik rolüyle şimdiden önemli bir iz bırakmıştır. Avami Birliği (BAL) hükümetinin devrilmesinde kritik rol oynayan bu hareket büyük ölçüde gençlik öncülüğündeki aktivizm tarafından sürüklenmiş ve NCP bu sürecin başlıca siyasi gücü olarak ortaya çıkmıştır. Partinin 2024 seçimlerinde aldığı %3,06 oy ve 6 parlamento sandalyesi, geleneksel siyasi partilerden hayal kırıklığına uğramış seçmenlerin belirli bir kesimini harekete geçirebil-

NCP, merkezde konumlanan bir siyasi parti olmakla birlikte katı bir ideolojik çerçeveye bağlı değildir. Bu esneklik parti için hem bir avantaj hem de bir dezavantajdır. Bir yandan, NCP'nin ideolojik dogmatizme bağlı olmaması, onu köklü partilerin ideolojik çatışmalarından yorulmuş geniş bir seçmen kitlesine hitap edebilir hâle getirir.

me kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir.

NCP, merkezde konumlanan bir siyasi parti olmakla birlikte katı bir ideolojik çerçeveye bağlı değildir. Bu esneklik parti için hem bir avantaj hem de bir dezavantajdır. Bir yandan, NCP'nin ideolojik dogmatizme bağlı olmaması, onu köklü partilerin ideolojik çatışmalarından yorulmuş geniş bir seçmen kitlesine hitap edebilir hâle getirir. Öte yandan, net bir siyasi felsefenin veya temel ilkeler setinin olmaması, partinin gelecekte siyasi olarak tutarsız görünmesi riskini doğurmaktadır; özellikle güçlü bir stratejik ajanda oluşturamadığı takdirde.

NCP'nin en önemli güçlerinden biri, Temmuz Devrimi'nde merkezi bir rol oynayan gençlerle kurduğu güçlü bağıdır. Parti, birçok genç için değişimin sembolü hâline gelmiş; onlarca yıldır ülkeyi yöneten BNP ve BAL gibi köklü partilere karşı taze bir alternatif olarak görülmüştür. Yeni

bir parti olmasına rağmen, devrimin yarattığı momentumdan yararlanmış ve daha yenilikçi bir siyasi manzara görmek isteyen, statüko karşıtı seçmenlerin desteğini kazanmıştır. Bu düzen karşıtı (antiestablishment) çekim, NCP'nin erken dönem başarısının önemli bir bileşeni olmuştur.

Ancak parti hâlâ gelişiminin çok erken bir aşamasındadır ve önemli zorluklarla karşı karşıyadır. Bu zorluklardan biri, partinin neredeyse yalnızca gençlerden oluşması ve diğer toplumsal kesimlerden katılımın oldukça sınırlı olmasıdır. Bu durum, parti açısından yapısal bir zayıflık oluşturmaktadır. Ayrıca NCP üyelerinin önemli bir bölümünün resmî siyasi eğitimden yoksun olması, uyumlu ve sürdürülebilir bir siyasi strateji geliştirme konusunda şimdiden sorun yaratmaktadır. Parti büyük ölçüde tutkuyla hareket eden genç aktivistlerden oluşmaktadır; ancak bu gençlerin önemli bir kısmı yönetim, si-

Ayrıca, NCP'nin seçim döneminde Cemaat-i İslami ile kurduğu ittifak parti içinde ideolojik gerilimlere yol açmıştır. Parti içerisinde bazı potansiyel liderler, ideolojik farklılıklar nedeniyle NCP'den ayrılmış ve bu durum partide daha derin bölünmelere neden olmuştur.

yasal organizasyon ve politika üretimi gibi karmaşık süreçlerde yeterli deneyime sahip değildir. Siyasi eğitimin ve kurumsal kapasitenin eksikliği, NCP'nin güçlü ve kalıcı koalisyonlar kurmasını zorlaştırabilir; aynı zamanda ülkenin karmaşık sorunlarına kapsamlı, uygulanabilir ve uzun vadeli çözümler geliştirebilmesini de sınırlayabilir.

Ayrıca, NCP'nin seçim döneminde Cemaat-i İslami ile kurduğu ittifak parti içinde ideolojik gerilimlere yol açmıştır. Parti içerisinde bazı potansiyel liderler, ideolojik farklılıklar nedeniyle NCP'den ayrılmış ve bu durum partide daha derin bölünmelere neden olmuştur. Bu ideolojik belirsizlik, NCP'nin önümüzdeki yıllarda tutarlı bir siyasi duruş sergileyip sergileyemeyeceğine dair soru işaretleri yaratmaktadır. Parti içindeki bazı üyeler hâlâ merkezci çizgiye bağlı olsa da, parti kendi iç frak-

siyonlarını birleştiremez ve daha net bir ideolojik yön tayin edemezse, ileride yeni kopuşların yaşanması olasıdır.

NCP'nin karşı karşıya olduğu bir diğer zorluk ise BNP liderliğindeki yeni hükümetle ilişkilerinin nasıl şekilleneceğidir. Cemaat'in öncülük ettiği ittifaka katılarak seçimlerde önemli bir etki yaratmış olsa da, şimdi NCP'nin muhalefet saflarında mı kalacağı yoksa yeni hükümetle yapıcı bir işbirliği arayışına mı gireceği belirsizdir. NCP'nin genç odaklı reform gündemi, yeni yönetim için hesap verebilirliği teşvik eden önemli bir güç olabilir. Ancak deneyim eksikliği ve partinin temel politik meselelerde net bir pozisyonunun olmaması, NCP'nin gelecekteki politika müzakerelerinde ciddiye alınmasını zorlaştırabilir.

Tüm bu zorluklara rağmen, NCP'nin geleceği tamamen olumsuz görünmemektedir. BAL ve BNP gibi geleneksel siyasi partilere duyulan güvenin azalması, birçok seçmeni yeni siyasi alternatiflere yöneltmiştir. Bu bağlamda NCP'nin rolü, Temmuz Devrimi'nin yarattığı beklentileri somut politika önerilerine dönüştürme kapasitesine bağlı olacaktır. Parti ayrıca, ister sol eğilimli ister merkez sağ eğilimli fraksiyonlarla olsun,

daha net bir ideolojik çerçeve belirlemeli veya kendisini orta yolcu bir reformist alternatif olarak konumlandırmalıdır.

Önümüzdeki dönemde NCP'nin siyasetteki etkisi; parti içi örgütlenme kapasitesine, üyelerini eğitime yeteneğine ve politika önerilerini halkın gerçek ihtiyaçlarına uyarlayabilme başarısına bağlı olacaktır. Bu engelleri aşmayı başarırca, NCP Bangladeş'in siyasi geleceğinde önemli bir rol oynayabilir; özellikle de hesap verebilirlik, yolsuzlukla mücadele ve gençlerin siyasete katılımı konularındaki artan taleplere yanıt verebilirse.

Sonuç olarak, NCP'nin uzun vadeli başarısını öngörmek için henüz erken olsa da, partinin Bangladeş'in parçalı siyasi yapısında nasıl bir yol izleyeceği ve halkın güvenini sürdürürken ülkenin sorunlarına uygulanabilir çözümler üretip üretmeyeceği, geleceğini belirleyecek temel faktörler olacaktır.

BANGLADEŞ AVAMI BİRLİĞİ'NİN (BAL) GELECEĞİ

Bangladeş'in bağımsızlık mücadelesinde ve demokrasi tarihinde bir dönem büyük rol oynamış

olan Avami Birliği'nin (BAL) 16 yıllık iktidarı, sonunda faşist bir rejime dönüşmüştür. Bu dönem, Temmuz 2024'teki Muson Devrimi ile son bulmuş; yargı, kamu hizmeti ve seçim sistemi gibi ülkenin temel kurumlarının sistematik şekilde çökertilmesine tanıklık edilmiştir. Şeyh Hasina'nın yönetimi altında rejim, demokratik bir siyasi parti kimliğinden çıkarak kleptokratik ve otoriter bir yapıya evrilmiştir.

2014, 2018 ve 2024 seçimlerinin sistematik biçimde hileyle manipüle edilmesi, milyonlarca seçmenin iradesinin gasp edilmesine ve gücün yozlaşmış bir elitin elinde yoğunlaşmasına yol açmıştır. BAL rejiminin bu dönemdeki uygulamaları, Bangladeş'in siyasi yapısında derin yaralar bırakmıştır. Yargısız infazlar, zorla kaybetmeler ve siyasi muhaliflerin kitlesel tutuklanmaları, partinin tarihsel mirasını ciddi şekilde lekelemiştir. Muson Devrimi bu otoriter dönemi sona erdirmiş olsa da, ülkenin siyasi kurumlarına verilen zarar hâlen büyük ölçüde hissedilmektedir ve rejim bu ihlallerden sorumlu tutulmaktadır.

BAL'ın hukuki durumu artık büyük ölçüde geçmişte işlediği suçların hesabının sorulması

mücadelesi tarafından belirlenmektedir. Kasım 2025'te Uluslararası Suçlar Mahkemesi (ICT), Şeyh Hasina'yı ve bazı üst düzey yetkilileri, iktidarda oldukları süre boyunca işlenen insanlığa karşı suçlar nedeniyle gıyaben idam cezasına çarptırmıştır. BAL'ın merkezi liderliği ya saklanmış ya da Hindistan'a sığınmıştır; bu nedenle partinin örgütsel yapısı fiilen çökmüş durumdadır.

Avami Birliği'nin uzun süreli müttefiki olan Hindistan, Hasina ve lider kadrosunu korumayı sürdürmekte ve Bangladeş'in iade taleplerini reddetmektedir. Bu tutum, Bangladeş ile Hindistan arasındaki ilişkileri daha da germiştir. Bangladeşli aktivistler, daha önce de belirtildiği gibi, BAL'ın siyasi hayatta kalmak için ülkeyi RAW gibi Hindistan istihbarat kurumlarına "satmakla" suçlandığını dile getirmektedir. Hasina'nın ve parti liderliğinin Hindistan'da bulunması, siyasi baskıdan sorumlu olanların adalete teslim edilmesini daha da zorlaştırmaktadır.

Şubat 2026 seçimlerinin ardından Avami Birliği, yargı süreçleri tamamlanana kadar siyasi faaliyetlerden resmen men edilmiş durumdadır. Ülkede giderek güçlenen görüş, BAL'ın 2014 ile 2024 arasında yönettiği üç hileli seçimin karşılığı olarak

en az üç seçim dönemi — yaklaşık 15 yıl — boyunca siyasetten uzak tutulması gerektiğidir. Bu "soğuma dönemi", hem kurumların yeniden onarılması hem de derin olarak bölünmüş bir toplumun iyileşmesi açısından gerekli görülmektedir.

Tarihsel olarak sadık bir seçmen tabanına sahip olan BAL'ın kamuoyu desteği 2026 itibarıyla dramatik biçimde düşmüştür. Yapılan anketler, geleneksel destekçilerinin neredeyse yarısının ya BNP'ye yöneldiğini ya da tamamen siyasetten uzaklaştığını göstermektedir. Bu düşüş, Bangladeş seçmeninin BAL'ın otoriter yöntemlerinden ve siyasi manipülasyonlarından duyduğu derin hayal kırıklığını yansıtmaktadır.

Hasina sonrası siyasi manzara artık iki kutuplu bir rekabet hâline gelmiştir: bir tarafta BNP; diğer tarafta ise Cemaat-i İslami'nin de içinde bulunduğu İslami parti ittifakı ve Z Kuşağı tarafından yönlendirilen Ulusal Vatandaş Partisi (NCP). BNP, temiz geçmişi olan eski BAL üyelerini saflarına davet ederek daha yumuşak bir yaklaşım benimserken; gençlik hareketleri ve İslami blok, Hasina döneminin faşist rejimiyle herhangi bir uzlaşmaya kesinlikle karşı çıkmaktadır.

BAL'ın Bangladeş'in siyasi alanına geri dönebilmesi için kimliğini ve temel değerlerini tamamen yeniden inşa etmesi gerekmektedir. Parti önce son 16 yılda işlenen ihlallerdeki sorumluluğunu kabul etmeli ve kapsamlı bir iç temizlik sürecinden geçmelidir. Bu yeniden yapılanma sürecinin en az on yıl sürmesi ve BAL'ın güvenilirliğini yeniden tesis ederek halkla bağ kurması beklenmektedir; ancak bu bağ, ancak demokratik reformlara ve hesap verebilirliğe yönelik gerçek bir bağlılıkla mümkündür.

Bu dönüşüm gerçekleşmezse, Bangladeş'in bağımsızlık mücadelesinde bir zamanlar liderlik eden parti, kuruluşuna katkı sunduğu demokrasiden kopmuş, başarısız bir rejimin tarihsel kalıntısı olarak kalma riski taşımaktadır. Hasina sonrası dönem, BAL'ın siyasi meşruiyetini yeniden kazanmasını — mümkünse — zorunlu kılmaktadır; aksi hâlde parti, Bangladeş siyasi yaşamından uzun bir süre dışlanmış olarak kalacaktır.

BAL'ın Bangladeş siyasetinde yeniden varlık gösterebilmesi için geçmişteki ihlallerin sorumluluğunu kabul etmesi, yolsuzlukla yüzleşmesi ve kapsamlı bir iç reform sürecine girmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde halkın güvenini yeniden kazanabi-

li ve siyasi süreçlere dönebilir. Partinin geçmişiyle hesaplaşmayı reddetmesi hâlinde Bangladeş'teki geleceği belirsiz kalacak ve siyasi sürgününün kalıcı hâle gelmesi kuvvetle muhtemel olacaktır.

Öte yandan son dönemde BAL'ın, BNP ile anlaşarak ülkeye geri dönme çabası içinde olduğu görülmektedir. Bu durum iki farklı şekilde gelişebilir:

- Hindistan ve bazı Batılı ülkelerin baskısıyla BNP'nin normalleşmeye ikna edilmesi,
- BAL'a bağlı veya yakın etkili kişi ve grupların, hükümete destek sunarak BNP ile kademel bir yakınlaşma sağlaması.

Bu senaryolarda hükümetin doğrudan veya dolaylı yollarla süreci kolaylaştırması mümkündür. Yakın dönemde alt düzey BAL liderlerinin parti ofislerini açarak faaliyetlerine yeniden başlaması olasıdır; üst düzey liderlerin ise daha sonra ülkeye dönerek parti çalışmalarına katılması beklenebilir.

Hükümetin kurulmasının ardından sivil ve askerî pozisyonlarda yapılan atamalara bakıldığında, önceki BAL yönetimine yakın bazı isimlerin görevde tutulduğu görülmektedir. Muhalif

aktörler bu durumu medya ve özellikle sosyal medya üzerinden sıkça dile getirmektedir. Bu gelişmeler, belirli bir yönelimin ya da planlı bir normalleşme sürecinin işareti olarak değerlendirilebilir. Her ne olursa olsun, önümüzdeki yıllar BAL için kritik olacaktır — parti ya derin ve kapsamlı bir dönüşüm sürecine girecek ya da en az bir nesil boyunca siyasi alanın tamamen dışında kalacaktır.

SOL EĞİLİMLİ PARTİLER: PARÇALANMIŞ BİR GELECEK

2026 seçimlerinde Bangladeş'teki sol eğilimli partiler, tarihsel olarak sahip oldukları entelektüel etki ve siyasi alandaki varlıklarına rağmen, ciddi şekilde marjinalleşmiş ve toplam oyun yüzde birinden azını elde edebilmiştir. Geçmişte Şeyh Hasina'nın Avami Birliği (BAL) ile işbirliği yapmış ve hatta Hasina'nın kabinesinde bakanlık yapmış bazı sol parti liderleri bulunmasına rağmen, bugün bu partiler siyasi etkilerini büyük oranda kaybetmiş durumdadır. Hasina'nın işbirlikçilerinin bir kısmı saklanmakta, diğerleri ise sahada büyük zorluklarla karşı

karşıya kalırken, sol hareketler giderek gözden düşen bir rejimle olan bağlantılarıyla yüzleşmek zorunda kalmaktadır.

Seçimlerdeki başarısızlıklarına rağmen sol eğilimli partiler, entelektüel ve kültürel anlatılar üretme kapasitesi sayesinde hâlâ belirli bir etkiye sahiptir. Bu gruplarla bağlantılı kişiler, ana akım medya ve kültürel kurumlarda görünür olmayı sürdürmekte ve muhalif düşünce için önemli bir tartışma zemini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, BNP'nin bu çevrelerden bir miktar entelektüel ve liderlik desteği aldığı da dikkat çekmektedir. Solun yeniden siyasi anlamda önem kazanabilmesi için ittifaklarını gözden geçirmesi, güçlü bir taban örgütlenmesi kurması ve mesajlarını Hasina sonrası siyasi manzaraya uyarlaması gerekmektedir. Sosyal adalet, kapsayıcı reformlar ve demokratik hesap verebilirlik gibi konulara odaklanmaları, bu partilerin Bangladeş siyasetinde yeniden yer bulabilmesi açısından kritik olacaktır.

SONUÇ: KIRILGAN BİR GEÇİŞİN EŞİĞİNDE

Bangladeş, Temmuz Devrimi ve 2026 seçimleri sonrasında tari-

hinde nadir görülen bir dönüm noktasına ulaşmıştır. Ülke uzun yıllar süren otoriter yönetimden çıkmış, demokratik dönüşümün kapılarını aralamış ve yeniden yapılanmanın hem risklerle hem de fırsatlarla dolu bir aşamasına girmiştir. Bu süreç, yalnızca hükümetin icraatlarıyla değil, siyasi aktörlerin davranışları, toplumun beklentileri ve uluslararası sistemdeki gelişmelerle de şekillenmektedir.

Temmuz Devrimi'nin yarattığı toplumsal enerji, 2026 seçimlerinin görece adil gerçekleşmesini mümkün kılmış ve BNP'yi iktidara, Cemaat-i İslami'yi ise tarihindeki en güçlü ana muhalefet konumuna taşımıştır. Bununla birlikte bu yeni düzen, henüz tam anlamıyla kurumsallaşmış değildir. Bangladeş bugün hâlâ demokrasiye geçiş aşamasında olup, siyasi yapılar kırılabilir ve değişime açıktır. Bu nedenle yeni dönemin gidişatını belirleyecek üç temel eksen öne çıkmaktadır: kurumsal reformların uygulanma kapasitesi, siyasi aktörler arasındaki rekabetin niteliği ve ülkenin dış ilişkilerinin yönetimi.

Birinci eksen, Temmuz Ulusal Şartı'nın uygulanma sürecidir. Halk tarafından güçlü bir destekle kabul edilen bu reform paketi, Bangladeş'in gelecekte

otoriterliğe karşı dayanıklı bir yönetim modeli kurabilmesi için kritik öneme sahiptir. Ancak uygulama itibarıyla süreç sancılıdır. BNP'nin Şart'a ilişkin yöntem tartışmaları, Reform Konseyi'nin çalışmaması ve anayasal geçirgenliğin belirsiz oluşu, reformların gecikme veya sulandırılma riskini doğurmaktadır. Reform sürecinin başarısı, iktidar partisi ile muhalefet arasındaki gerilimin yönetilebilmesine, siyasi aktörlerin uzlaşma kapasitesine ve devlet kurumlarının yeniden yapılandırılma konusundaki kararlılığa bağlı olacaktır.

İkinci eksen, yeni siyasi denklemin doğasında yatmaktadır. BNP'nin tek parti olarak devleti yönetme sorumluluğu ile geniş tabanlı köklü değişim beklentilerini dengelemesi gerekmektedir. Parti içindeki hizipleşme, yolsuzluk geçmişi ve ideolojik bulanıklık önemli risk alanlarıdır. Muhalefet cephesinde Cemaat-i İslami güçlü bir momentum yakalamış olsa da, ideolojik tabanını genişletmesi ve kurumsal kapasitesini öğrenci hareketlerinin ötesine taşımaya yönelik adımlar atması gerekmektedir. NCP ise gençlik enerjisinin politik bir programa dönüştürülmesi sürecinde ciddi kurumsal sınavlarla karşı karşıyadır. Bu yeni siyasal mimarinin

nasıl evrileceği, Bangladeş'in demokratik konsolidasyonunun kaderini doğrudan belirleyecektir.

Üçüncü eksen ise Bangladeş'in karmaşık jeopolitik konumunda şekillenen dış ilişkileridir. Özellikle Hindistan ile ilişkiler, yeni dönemin en hayati sınavlarından biridir. Hasina döneminde aşırı asimetrik bir bağımlılık ilişkisine dönüşen bu bağ, hem iç politikada hem de dış politikada derin kuşku yaratmıştır. BAL kadrolarının Hindistan'da bulunması, iade gerilimi ve RAW'ın geçmişteki örtülü faaliyetlerine dair iddialar, ikili ilişkileri kırılgan bir zemine taşımaktadır. Yeni hükümetin temel amacı, egemenlik ilkesini koruyan ve karşılıklı saygıya dayalı bir ilişki modeli inşa etmektir. Aynı zamanda ABD, Çin, Orta Doğu ülkeleri ve Türkiye gibi aktörlerle ilişkilerin yeniden dengelenmesi, yeni dış politikanın çerçevesini belirleyecektir.

Bangladeş için en büyük tehdit, devrim sonrası elde edilen demokratik kazanımların kurumsallaşmadan parti çıkarlarına, bürokratik dirençlere veya dış baskılara kurban gitmesidir.

Buna karşın en büyük fırsat ise, halkın değişim isteğinin hâlâ canlı olması, genç nüfusun siyasete güçlü bir şekilde katılması ve yeni siyasi aktörlerin rekabetçiliği sayesinde demokratik alanın genişleme potansiyelidir.

Sonuç olarak Bangladeş, kritik bir yol ayrımındadır. Ya Temmuz Devrimi'nin ruhunu kurumsal reformlara, hesap verebilirliğe ve kapsayıcı bir siyasal sisteme dönüştürerek Asya'nın örnek demokratik başarı hikâyelerinden biri olacaktır; ya da eski alışkanlıkların, siyasi hesapların ve dış müdahalelerin gölgesinde tekrar otoriterliğe veya istikrarsızlığa sürüklenme riski taşıyacaktır. Bu yolculuğun yönünü belirleyecek olan, siyasi aktörlerin niyetinden çok, katılımcı demokrasiye, adalete ve kurumsal dürüstlüğe dayalı bir düzeni inşa edebilme kapasitesidir.

Bangladeş bugün bir kırılgan geçişin ortasındadır, fakat aynı zamanda tarihinin en büyük yeniden doğuş fırsatlarından birine sahiptir. Bu fırsatın başarıya dönüşüp dönüşmeyeceği, önümüzdeki aylarda atılacak adımların cesaretine, tutarlılığına ve toplumsal desteğine bağlı olacaktır.

SONNOTLAR

- ¹ Direktör, Nation Building Initiative (NBI)
- ² Abdullah al-Mamun, *Bangladesh's July Revolution: A Youth-Driven Paradigm Shift in Nation-Building*, Analysis Report (İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, 2025), <https://doi.org/10.71174/anr15>.
- ³ Staff Correspondent, "RAB, DGFI Need to Be Disbanded: Ex Army Chief Iqbal Karim Bhuiyan Tells ICT 1," The Daily Star, February 10, 2026; "Former Bangladesh Army Chief Iqbal Karim Testifies RAW General Was Operating from PM Hasina's Office," Times of Islamabad, February 11, 2026.
- ⁴ Abdullah al-Mamun, *Şerif Osman Hadi ve İnsâf Siyaseti: Bangladeş'te Gençlik*

Mobilizasyonu ve Tamamlanmamış Devrim, Analiz (İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı & Platform, 2026), <https://platform.ilke.org.tr/analizler/serif-osman-hadi-ve-insaf-siyaseti-bangladeşte-geçlik-mobilizasyonu-ve-tamamlanmamış-devrim/>; Abdullah al-Mamun, *Sharif Osman Hadi and the Politics of Insaf Youth Mobilization and the Unfinished Revolution in Bangladesh*, Anaysis (İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı and Platform, 2026), <https://t.co/MEjLfUSsHr>.

- ⁵ Bkz Abdullah al-Mamun, "The Khilafat Movement: An Evaluation of Turk-Bengal Relation during 1st Phase of 20th Century", 2. *Uluslararası Öğrenciler Sosyal Bilimler Kongresi*, 30 Nisan 2016, 164-69.

İNSAMER

İHH İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الإجتماعية